

**LATVIJAS
UNIVERSITĀTE**

**Promocijas darba
kopsavilkums**

**Summary
of Doctoral Thesis**

Ilona Miezīte

**RELIGISKI FILOZOFISKIE
MOTĪVI ASPAZIJAS
UN FRIČA BĀRDAS DZEJĀ**

**RELIGIOUS PHILOSOPHICAL
MOTIFS IN THE POETRY OF ASPAZIJA
AND FRICIS BĀRDA**

Rīga 2024

LATVIJAS UNIVERSITĀTE

HUMANITĀRO ZINĀTŅU FAKULTĀTE

Ilona Miezīte

RELIGISKI FILOZOFISKIE MOTĪVI ASPAZIJAS UN FRIČA BĀRDAS DZEJĀ

PROMOCIJAS DARBA KOPSAVILKUMS

Zinātnes doktora grāda (Ph.D.) iegūšanai
humanitārajās un mākslas zinātnēs
Zinātnes nozare – valodniecība un literatūrzinātne
Apakšnozare – latviešu literatūras vēsture

Rīga 2024

Promocijas darbs izstrādāts Latvijas Universitātes Humanitāro zinātņu fakultātē, Latviešu literatūras vēstures un teorijas katedrā laika posmā no 2011. gada līdz 2024. gadam

Darbs sastāv no ievada, divām daļām, secinājumiem, literatūras saraksta.

Darba forma: disertācija valodniecības un literatūrzinātnes nozarē, latviešu literatūras vēstures apakšnozarē

Darba zinātniskā vadītāja: *Dr. philol. Māra Grudule*, profesore LU Humanitāro zinātņu fakultātē

Darba recenzenti:

- 1) *Dr. habil. philol. Benedikts Kalnačs*, profesors, Latvijas Universitāte;
- 2) *Dr. philol. Maija Burima*, profesore, Daugavpils Universitāte;
- 3) *Dr. philol. Kārlis Vērdiņš*, vadošais pētnieks, Latvijas Universitāte.

Promocijas darba aizstāvēšana notiks 2024. gada 12. decembrī plkst. 14.00 Latvijas Universitātes Valodniecības un literatūrzinātnes un mūzikas, vizuālo mākslu un arhitektūras zinātņu nozaru promocijas padomes atklātā sēdē Humanitāro zinātņu fakultātē Visvalža ielā 4a, 402. auditorijā, Rīgā.

Ar promocijas darbu un tā kopsavilkumu var iepazīties Latvijas Universitātes bibliotēkā Rīgā, Kalpaka bulvārī 4.

LU Valodniecības un literatūrzinātnes un mūzikas, vizuālo mākslu un arhitektūras zinātņu nozaru promocijas padomes priekšsēdētāja

_____/ Ausma Cimdiņa/
(paraksts)

promocijas padomes sekretāre

_____/ Iveta Nārodovska/
(paraksts)

© Ilona Miezīte, 2024
© Latvijas Universitāte, 2024

ISBN 978-9934-36-320-7

ISBN 978-9934-36-321-4 (PDF)

ANOTĀCIJA

Promocijas darba “Reliģiski filozofiskie motīvi Aspazijas un Friča Bārdas dzejā” **mērķis** ir atklāt daudzveidīgu reliģiski filozofisko ideju un priekšstatu adaptācijas mākslinieciskās izpausmes Aspazijas (dzimusi Johanna Emīlija Lizete Rozenberga, prec. Valtere, otrajā laulībā Elza Pliekšāne, 1865–1943) un Friča Bārdas (1880–1919) dzejā, salīdzināt un konstatēt to kopējās tendences.

Aspazijas un F. Bārdas poētiskais mantojums iemieso pamatnostādni, kas atšķir viņu laikmeta dzeju no agrākās, – cilvēks attiecībās ar Dievu ir brīvs: jautāt, protestēt, meklēt. Abas atšķirīgās personības vieno noteiktu motīvu krustpunkti. Visbiežāk reliģiski filozofiskie motīvi viņu dzejā nav tradicionālo ticības vērtību apliecinājums, bet ietver sarežģītus un daudzveidīgus garīgo meklējumu procesus, kas balstās kristietības, platoniskās filozofijas tradīcijas, mitoloģijas, Austrumu garīgo mācību, latviskās dievatziņas, kā arī Eiropas klasiskajā dzejā ietvertu ideju sintēzē. Atsevišķos viņu garīgo meklējumu laikposmos var saredzēt radniecīgus priekšstatus par Dieva substanciālu klātesamību visā esamībā, pananteismam un monismam raksturīgus motīvus. Abiem autoriem īpaši nozīmīga ir atziņa par dvēseles nemirstību. Abu dzejnieku darbos ir sastopamas mākslinieciski izteismīgas Bībeles motīvu alūzijas un reminiscences.

Aspazijas dzeja reliģisko motīvu aspektā līdz šim gandrīz nav tikusi analizēta. Promocijas darbā izmantoti viņas npublicētie dzejoļi un dzeju uzmetumi, kas glābājas Rakstniecības un mūzikas muzeja krājumā un iepriekš nav pētīti. Reliģiskie motīvi F. Bārdas dzejā plašāk ir aplūkoti galvenokārt starpkaru Latvijas posmā, tāpēc nepieciešams izvērstāks šīs tēmas pārvērtējums mūsdienu skatījumā.

Promocijas darbs ir starpdisciplinārs pētījums, kas savieno literatūrzinātņi ar salīdzināmo reliģiju vēsturi, filozofijas vēsturi, teoloģiju un folkloristiku. Literārā analīze ir papildināta ar aplūkotajos dzejas piemēros ietvertu ideju kontekstu cilvēces garīgās domas vēsturē, lai dziļāk atsegtu šo motīvu reliģiski filozofiskos, kā arī mītiskos pamatus.

Darbā izmantotās pētījuma pamatmetodes ir salīdzināmi vēsturiskā, kultūr- vēsturiskā un hermeneitiskā metode. Darbam ir divas daļas. Pirmā daļa aplūko Aspazijas dzeju (piecas nodaļas), otrā daļa – F. Bārdas dzeju (divas nodaļas).

Atslēgvārdi: latviešu romantisma dzeja, reliģija, filozofija, ideju vēsture, Aspazija, Fricis Bārda.

SATURA RĀDĪTĀJS

VISPĀRĪGS DARBA RAKSTUROJUMS	5
Pētījuma temats, aktualitāte un novitāte	5
Promocijas darba mērķis, uzdevumi un hipotēze	8
Promocijas darbā izmantotās pētījuma metodes	9
Promocijas darba struktūra	10
Promocijas darba izstrādē izmantotie avoti un literatūra	10
Galvenie pētījuma rezultāti	12
Promocijas darba aprobācija	13
PROMOCIJAS DARBA KONSPEKTĪVS IZKLĀSTS	16
1. daļa. Reliģiski filozofisko motīvu daudzveidība Aspazijas dzejā	16
2. daļa. Reliģisko un filozofisko motīvu sintēze Friča Bārdas dzejā	22
SECINĀJUMI	28
PROMOCIJAS DARBA KOPSAVILKUMĀ IZMANTOTO AVOTU UN LITERATŪRAS SARAKSTS	67

VISPĀRĪGS DARBA RAKSTUROJUMS

Pētījuma temats, aktualitāte un novitāte

Atbilžu meklējumi uz reliģiski filozofiska rakstura jautājumiem un šo meklējumu izpausme daudzveidīgās kultūras parādībās ir ikvienas tautas garīgā mantojuma fundamentāla sastāvdaļa. Tāpat kā daudzu citu tautu literatūrā arī latviešu rakstniecībā, sevišķi dzejā ir pat pārsteidzoši daudz reliģiski filozofisku motīvu. Tie apliecina šīs tematikas īpašo nozīmību literārajā kopainā, reliģisko jēdzienu, tēlu un simbolu dziļu iesaisti un organisku klātesamību gan radošajos procesos, gan visā dzīves vidē.

Jēdzieni *reliģija* un *reliģisks* tradicionāli lietoti divējādās nozīmēs. Šaurākā nozīmē ar tiem tiek saprasta piederība noteiktai mācībai un kultam. Plašākā nozīmē šiem jēdzieniem reliģiju pētniecībā nav vienas vienotas, vispārpieņemtas definīcijas. 21. gadsimta teorētiskajā literatūrā bieži atzīts, ka tādu izveidot nemaz nav iespējams, jo tie aptver pārāk daudzveidīgus aspektus (Krisīds, 2003, 191; Tēraudkalns, 2014, 18). Pētnieciskos nolūkos tomēr tiek definēta konkrētajos darbos ietvertā jēdzienu izpratne. (Tēraudkalns, 2014, 19)

Promocijas darba autore izpratnē reliģija plašākā nozīmē ir cilvēka attieksme pret pārlaicīgo, atzīstot pārlaicīgā, resp., nemateriālā pasaules uzbūves pamatprincipa esamību. Promocijas darbā jēdziens *reliģisks* saprasts plašākajā nozīmē. Jēdziens *reliģiski filozofiskie motīvi* pētījumā ietver gan dažāda rakstura reliģiskos motīvus, gan filozofiskos motīvus, kuriem autore skatījumā ir sasaiste ar reliģiskajiem aspektiem.

Jēdziens *motīvs* cēlies no latīņu valodas vārda *movere* [kustināt] (Barnhart, 2000, 681). Literatūras vēsturē tas ir ienācis 18. gadsimtā no mūzikas teorijas (Burdorf, 2005, 143). Literatūrzinātnē ir dažādas izpratnes par šī jēdziena apjomu, līdz ar to par motīva definīciju, nozīmi un vietu dzejas analīzes kontekstā. Šaurākā nozīmē ar motīvu tiek saprasts kāda teksta elementa, resp., tēla, tēmas, atpazīstamas vārdkopas atkārtojums (Peck, Coyle, 2002, 165). Plašākā nozīmē motīvs ir saredzēts kā specifiska, konkrēta kādas tēmas izteiksmes forma, resp., daiļdarba teksta pamatelements (Hawthorn, 2000, 361). Promocijas darbā motīvs ir saprasts plašākajā nozīmē. Vienlaikus analizēti arī tie poētiskās struktūras elementi, kas atkārtojas, cenšoties atsegt reliģisko motīvu attīstību Aspazijas un F. Bārdas dzejā sasaistē ar viņu garīgo meklējumu evolūcijas atklāsmi.

Britu filozofs un teologs Džordžs Krisīds (*George Chrystides*) apkopo to pazīmju loku, kas ļauj atpazīt reliģiju. Dažas no šīm iezīmēm trāpīgi raksturo arī aplūkojamo autoru dzejā atrodamo reliģisko motīvu tematisko aptveri. Tie

ir atbilžu meklējumi “uz dzīves būtiskākajiem un fundamentālākajiem jautājumiem: “Kāpēc es dzīvoju?”, “Kas notiks pēc manas nāves?”, “Vai pastāv Dievs vai arī kāds pārdabisks spēks, kas radījis un nodrošina Visuma eksistēšanu?”” Tās ir arī vispārinātas dzīves tehnikas un stratēģijas, sava veida dzīves ceļvedis ētikas kodeksa veidā (Krisīds, 2003, 192).

Šādu plaši izprastu reliģijas jēdzienu ir grūti norobežot no filozofijas. Reliģiskie motīvi dzejā ir cieši saistīti ar dažādu *filozofisko virzienu* ideju adaptāciju. Gan Aspazija, gan F. Bārda ir apmeklējuši filozofiskas lekcijas, daudz lasījuši filozofisko literatūru, interesējušies par dažādām reliģijām, seno tautu mitoloģiju un folkloras mantojumu. Šīs intereses ir dziļi ietekmējušas viņu dzeju. Vienlaikus viņi ir arī patstāvīgi domātāji. Tādēļ norādes uz cilvēces garīgās domas vēsturē sastopamajām idejām viņu dzejā ir svarīgas, taču vienmēr jāpatur prātā, ka tā var arī nebūt tieša ietekme, bet domu un izjūtu radniecība.

Vācbaltiešu filozofs Gustavs Teihmüllers (*Gustav Teichmüller*, 1832–1888) jau 19. gadsimtā aplūko visas filozofiskās sistēmas kā dažu pasaules uzskatu variācijas (Teichmüller, 1874). Visas no senatnes mantotās garīgās idejas savukārt ģenētiski sakņojas mītiskajā apziņā (Rubenis, 2018, 118). Vienlaikus katras paaudzes domātāji arvien no jauna nonāk pie tām pašām eksistenciālajām problēmām un tikai pēc tam, iespējams, atklāj līdzīgas idejas, kas izteiktas jau pirms daudziem gadsimtiem. To pašu var sacīt par *literāro motīvu* radniecību. Bieži var tikai izvirzīt pieņēmumus, vai tā ir bijusi ietekme, vai neatkarīgi radušos tēlu, ideju un izjūtu sasaukšanās. Tāpēc, ja vien nav konkrētu norāžu par iedvesmošanos, precīzāk ir runāt par motīvu *paralēlēm*.

Blakus šiem aspektiem literārajā tradīcijā pastāv arī cits reliģisko motīvu paveids – Bībeles u. c. sakrālo tekstu, reliģisko priekšstatu un jēdzienu izmantojums tēlainu izteiksmes līdzekļu funkcijā. Mitopoētikas pētnieks Āge Hansens-Lëve (*Aage Hansen-Løve*) uzsver, ka dzejā lietotie simboli visbiežāk sakņojas jau esošā zīmju sistēmā, piešķirot tai jaunas nozīmes, jaunu vispārinājuma pakāpi. Nepazīstot šo sistēmu, nav iespējams izprast teksta metafizisko, simboliski sakrālo jēgu (Hansen-Løve, 2003, 7–12). Literatūrpētniece Rita Špune norāda, ka visbiežāk reliģiskie motīvi dzejā veido metonīmiskas vai pārfrāzētas attiecības ar sakrālajiem tekstiem (Špune, 2008, 155). Šīs alūzijas un reminiscences reizēm savijas ar pašu dzejnieku eksistenciālajiem jautājumiem, bet dažkārt veido kontrastu ar autora viedokli. Bieži sakrālo tekstu elementi ir sekularizēti, piešķirot tiem pretēju jēgu. Reliģisko simbolu pētnieks Francis Vilena (*Francis Alendry Villena*) secina: “Neatkarīgi no tā, vai autors tobrīd piekrit vai nepiekrit populārajam reliģiskās domāšanas veidam, reliģiskā simbolika dod viņam brīvību izteikt savu viedokli par šo tēmu un nodrošina māksliniecisku līdzekli, lai integrētu savos darbos garīgumu vai savas domas par to.” (Villena, 2018, 1)

Likumsakarīgi īpaša nozīme aplūkojamā laikmeta latviešu dzejā ir tieši *Bībeles motīviem*. Literatūrzinātniece Māra Grudule norāda, ka “tas, pirmkārt, saistīts ar latviešu mājas kultūru, ģimenes tradīcijām un izglītību, kurā baznīcas

apmeklējums tāpat kā Dziesmu grāmatas un Bībeles tekstu pārzināšana joprojām ir pašsaprotama lieta, otrkārt, (...) Bībele laikmetā, kurā vērojama vispārēja aizrašanās ar mitoloģiju – antīko, lietuviešu vai latviešu –, (...) ir [autoru uztvērē – I. M.] tikai vēl viens mītu avots, kas interpretējams un transformējams atbilstoši rakstītāja fantāzijai.” (Grudule, 2009, 77)

Tātad *religīzs* vai *religīzi filozofisks motīvs* promocijas darbā ir saredzēts tad, ja dzejnieks tā vai citādi ir pozicionējies attiecībā pret pārlaicīgo vai kultisko, kā arī izmantojis reliģisko tekstu, tradīciju vai jēdzienu alūzijas un reminiscences: tēlus, simbolus, sižetus, atpazīstamas vārdkopas.

Religīzi filozofisko motīvu pētniecībai dzejā ir divpusēja nozīmība. No rakstniecības vēstures viedokļa tā palīdz dziļāk izprast gan literāro kopainu un tās attīstības daudzveidīgās tendences, gan atsevišķu dzejnieku personības, to veidošanās sarežģītos procesus, autoru garīgās dzīves un kultūras erudīcijas poētiskās izpausmes. Bez izpratnes par reliģijas nozīmīgo ietekmi uz dzejnieku personībām un literārajiem procesiem nav iespējams dziļāks mūsu dzejas attīstības redzējums.

No reliģijas pētniecības viedokļa dzejas analīze atsedz garīgo meklējumu daudzveidības, kristietības kultūrvēsturisko tradīciju, kā arī citu reliģīzi filozofisko ideju adaptācijas īpatnības Latvijā, parāda reliģijas iesaisti vispārējā kultūras kontekstā, saikni ar citām gara dzīves jomām. Tā var pavērt arī jaunus aspektus reliģijas filozofijas jomā. Garīdznieks un teologs Pēteris Cīrīsis (1915–1989) atzīst: “Māksla dara īpatnēji uztveramu īstenības pamatos guldīto ideju.” (Cīrīsis, 1974, 58)

21. gadsimtā ir sācies intensīvs darbs pie šīs jomas apzināšanas. Tēmai *Literatūra un reliģija* veltītas zinātniskas konferences, rakstu krājumi, studiju darbi. Tomēr dažkārt jūtams, ka pētniekiem filologiem pietrūkst reliģiskās bāzes, bet teologiem – filoloģiskās kvalifikācijas. Tādēļ aktuāla ir tieši starpdisciplināra pieeja šīs tēmas pētniecībā.

Aplūkojamais laikposms – 19. gadsimta beigas un 20. gadsimta pirmā puse – promocijas darbā izvēlēts tādēļ, ka šajā laikā pēc strauja un auglīga ievadījuma latviešu dzeja ir sasniegusi kultūras nācijai atbilstošu māksliniecisku briedumu. Rodas spilgtas personības, kas savās radošajās izpausmēs spēj iemiesot jaunas kultūrtautas garīgo meklējumu daudzveidību un sarežģītību. Mūsdienu situācijā, kad latviešu dzeja no jauna meklē savu vietu Eiropas un pasaules kultūras kopainā, šis mantojums iegūst īpašu aktualitāti.

Promocijas darbā ir analizēti reliģiskie motīvi divu latviešu rakstniecības klasikā īpaši nozīmīgu personību dzejā. **Aspazija** un **F. Bārda** ir dzejnieki, bez kuru devuma nav domājama mūsu kultūras identitāte. Šos dzejniekus izvēlēts aplūkot vienā darbā, pirmkārt, tādēļ, ka tieši viņu poētiskajā mantojumā visvairāk ir adaptētas *daudzveidīgas reliģīzi filozofiskās idejas* un spilgti izpaužas to sintēzes centieni. Otrkārt, šīs atšķirīgās personības vieno noteiktu motīvu *krustpunkti*, kas līdzšinējā literatūras pētniecībā nav pietiekami saredzēti un apzināti.

Visbiežāk reliģiski filozofiskie motīvi viņu dzejā nav tradicionālo ticības vērtību apliecinājums, bet ietver sarežģītus un daudzveidīgus garīgo meklējumu procesus. Darbā akcentēta abu dzejnieku kā individuālu personību nozīmība un neatkārtojamība, vienlaikus salīdzinot kopējos motīvus, norādot uz to paralēlēm un iespējamām savstarpējām ietekmēm.

Reliģiskie motīvi Aspazijas dzejā līdz šim literatūras vēsturē ir aplūkoti fragmentāri, bez detalizēta izvērtējuma. Izņemot promocijas darba autores publikāciju, nav pētīti viņas nepublicētie dzejoļi un dzejas uzmetumi, kas rokrakstā glabājas Rakstniecības un mūzikas muzeja krājumā. Promocijas darbā secīgi izsekots Aspazijas reliģiski filozofisko uzskatu pārmaiņām un attīstībai.

F. Bārdas dzeja reliģisko motīvu kontekstā ir samērā daudz analizēta. Tomēr dažas starpkaru posmā izteiktās atziņas, piemēram, par arvien gaišo nāves uzveri F. Bārdas dzejā mūsdienās ir nepietiekami pārvērtētas. Pētījumā tuvāk aplūkoti daži būtiski viņa dzejas aspekti, kas līdz šim ir maz pamanīti, piemēram, gandrīz nav pieminēta F. Bārdas tulkotā Aloiza Rīla (*Alois Adolf Riehl*, 1844–1924) grāmata “Ievads tagadnes filozofijā” (Rīls, 1908, pirmpublicējums oriģinālā: *Zur Einführung in die Philosophie der Gegenwart*, 1903), nav izvērtēts eventuālais iespaids, kādu darbs pie šī tulkojuma ir atstājis uz viņa dzeju.

Promocijas darbā abu dzejnieku garīgie meklējumi ir iekļauti plašākā reliģiju sintēzes kontekstā. Detalizēti izsekots kristīgās simbolikas izmantojumam, dvēseles nemirstības motīvu daudzveidībai un attīstībai viņu dzejā.

Promocijas darba mērķis, uzdevumi un hipotēze

Darba mērķis: noskaidrot daudzveidīgu reliģiski filozofisko ideju un priekšstatu adaptācijas mākslinieciskās izpausmes Aspazijas un F. Bārdas dzejā, salīdzināt un konstatēt to kopējās tendences.

Darba uzdevumi:

- atsegt Aspazijas un F. Bārdas pasaules uzskata meklējumu attīstību un daudzveidību cilvēces reliģiski filozofiskās domas un 19. gadsimta beigū–20. gadsimta pirmās puses laikmeta tendenču kontekstā;
- aplūkot garīgās dzīves izjūtu, pārdzīvojumu un pārdomu māksliniecisko atainojumu šo dzejnieku poētiskajā mantojumā;
- analizēt minēto autoru dzejā ietvertos reliģiski filozofiskos priekšstatus par dvēseles pēcnāves eksistenci un iespējamu preeksistenci, to poētisko pārveidi;
- analizēt Bībeles un citu reliģiski filozofisko tekstu un jēdzienu reminiscences, šo motīvu daudzveidīgo izmantojumu Aspazijas un F. Bārdas dzejoļos;
- salīdzināt kopīgos un atšķirīgos reliģiski filozofiskos motīvus šo autoru dzejā, konstatēt paralēles un varbūtējas savstarpējas ietekmes.

Darba hipotēze. Aspazijas un F. Bārdas poētiskais mantojums spilgti iemieso pamatnostādni, kas atšķir viņu laikmeta dzeju no senākās, – cilvēks attiecībās ar Dievu ir brīvs: tiesīgs uzdot jautājumus par savu esamību Visumā, Dieva noteikto pasaules kārtību, tās jēgu un mērķi, protestēt pret Dievu, apšaubīt vai noliegt viņa taisnīgumu, personalitāti, arī – viņa eksistenci. Baznīcas dogmatika nav saistoša. Personība savos garīgajos meklējumos var brīvi sintezēt kristīgos priekšstatus ar senlatviskajām tradīcijām, citu reliģiju, filozofisko virzienu un paša iegūtām atziņām.

Promocijas darbā izmantotās pētījuma metodes

Salīdzināmi vēsturiskā metode ir viena no galvenajām pētījuma metodēm. Tā cieši saistās ar **starpdisciplināritāti**, kas daiļliteratūru iesaista vienā atskaites sistēmā ar reliģiju, filozofiju u. c. cilvēka zināšanu un priekšstatus vārdiskajām izpausmēm. (Rožkalne, 2001, 33). Šī metode promocijas darbā savieno literatūrzinātni ar salīdzināmo reliģiju vēsturi, filozofijas vēsturi, teoloģiju un folkloristiku. Tā lietota, konstatējot radniecīgus reliģiski filozofiskus motīvus un to poētisko atklāsmi Aspazijas un F. Bārdas dzejā, salīdzinot tos ar radniecīgiem motīviem latviešu, dažkārt arī Eiropas dzejā, kā arī papildinot literāro analīzi ar aplūkotajos dzejas piemēros ietvertu reliģiski filozofisko ideju kontekstu cilvēces garīgās domas vēsturē, lai dziļāk atsegtu šo motīvu reliģiski filozofiskus un mītiskos pamatus.

Kultūrvēsturiskā un biogrāfiskā metode palīdz noskaidrot Aspazijas un F. Bārdas personību attīstību noteiktā kultūrvidē, lai labāk izprastu viņu garīgās dzīves veidošanās procesus un to priekšnoteikumus, kas pastarpināti atspoguļojas dzejā. Šī pieeja ņem vērā *jaunā vēsturiskuma* atziņas, kas uzsver rakstītāja subjektivitāti un pieļauj dažādas teksta interpretācijas iespējas (Bressler, 2003, 181; Burke, 2008, 91–92).

Hronoloģiskā pieeja dzejas mantojuma izpētē ņem vērā personības attīstību, uzskatu, viedokļu un izjūtu pārmaiņas. Literatūrzinātnē ir pieļautas nopietnas kļūdas, saliekot blakus dzejas piemērus, kurus šķir vairāki gadu desmiti, un cenšoties no tiem izlobīt *vienu* dzejnieka pasaules uzskatu. Hronoloģiska pieeja ir īpaši būtiska, runājot par reliģiski filozofiskiem motīviem, jo Aspazijas un F. Bārdas attieksme pret reliģiski filozofiskiem jautājumiem dzīves gaitā ir mainījusies un attīstījusies.

Hermeneitiskā metode tekstu analizē uzsver teksta interpreta subjektivitātes klātbūtni tā skaidrošanā. Norvēģu reliģijas zinātniece Ingvilda Gilhusa (*Ingvild Sælid Gilhus*) uzskata, ka hermeneitiskā pieeja ir piemērota reliģiska rakstura tekstu analīzei. Hermeneitiskās analīzes vadlīnijas ir teksta detalizācija, kontekstualizācija, kultūrsalīdzinājums, jaunu jautājumu uzdošana tekstam, kā arī teksta struktūras elementu un jēgas attiecību dialektikas atklāšana (Gilhus, 2021, 275–284). Promocijas darbā būtiski ir centieni izprast un atklāt autora nodomu,

radot tekstu, tomēr humanitārajās zinātnēs nav iespējams pilnībā izvairīties no subjektivitātes, jo dzeja atšķiras no teorētiska teksta ar tēlainību, pārnesto nozīmju un simbolu daudzveidīgu lietojumu, netiešu, pat paradoksālu izteiksmes veidu, kas ne vienmēr burtiski izsaka autora viedokli. Dažkārt ir norādītas vairākas iespējamās teksta interpretācijas iespējas.

Promocijas darba struktūra

Promocijas darbam ir **ievads** un **divas** daļas. Pirmā daļa veltīta reliģiski filozofisko motīvu analīzei Aspazijas dzejā. Tā sadalīta piecās nodaļās atbilstoši dzejnieces dzīves un dzejas posmiem. Otrā daļa aplūko reliģiski filozofiskos motīvus F. Bārdas dzejā, ietverot abu viņa dzejas krājumu analīzi. Nodaļas veidotas pēc hronoloģiskā principa. Apakšnodaļas atspoguļo arī analizējamo motīvu tematisko aptveri. **Secinājumi** vispirms apkopo aplūkojamo motīvu paralēles Aspazijas un F. Bārdas dzejā, kas hronoloģiskās pieejas dēļ tekstā nav izdalītas atsevišķi. Tad sniegts katram dzejniekam individuāli raksturīgo motīvu kop-savilkums. Darba apjoms ir 200 lpp.

Promocijas darba izstrādē izmantotie avoti un literatūra

Publicētie avoti

Aspazijas dzejas analīzē galvenokārt ir lietoti *Kopoti raksti*, 1., 2. sējums (1985–1986), jo, uzsākot promocijas darba izstrādi, jaunie Kopotie raksti vēl nav izdoti, turklāt pagaidām tie neietver visus dzejnieces darbus. Papildus izmantots jaunā Kopoto rakstu izdevuma 2. sējums (2018), Aspazijas dzejas publikācijas laikrakstā “Jaunākās Ziņas” (1931), izdevumā “Raiņa un Aspazijas gadagrāmata” (1968., 1974. gadam). Dzejas konteksta izpētē izmantoti arī citi dzejnieces sacerējumi no Kopoto rakstu 4.–6. sējuma (1987–1988), laikraksta “Jaunākās Ziņas” (1931–1934) u. c.

F. Bārdas dzejas un tās konteksta analīzē lietoti *Raksti*, 1., 2. sējums (1990–1992). Tajos iekļauti abi F. Bārdas dzeju krājumi, lielākā daļa ārpuskrājumu dzejas, arī citi viņa sacerējumi.

Rokrakstu avoti

Aspazijas dzejas analīzē iekļauti kultūrvēsturiskā aspektā unikāli rokraksti – vairāki simti nepublicētu dzejoļu, dzeju uzmetumu, kā arī publicēto dzejoļu melnraksti no *Rakstniecības un mūzikas muzeja* krājuma, kas līdz šim gandrīz nav pētīti. Vairums no tiem tapuši dzejnieces dzīves pēdējā posmā – 1930. gadu beigās un 1940. gadu sākumā.

Nozīmīgākie promocijas darbā izmantotie Aspazijas dzejas manuskripti ir RTMM 73882 Asp. R 8/3, RTMM 73895 Asp. R 9/1, RTMM 30544 Asp. R 9/5

un RTMM 73889 Asp. R 10/1, Aspazijas garīgās veidošanās un dzejas konteksta izpētē izmantoti arī **citi rokraksti** *Rakstniecības un mūzikas muzeja* krājumā: dzejnieces *dienasgrāmatas*, piemēram, “Dienasgrāmata 1897–1908”, RTMM 86669 Asp. R 19/1; *atmiņas, piezīmes, lekciju pieraksti*, piemēram, “No Čirihes lekcijām” [1910. gadi], RTMM 76472 Asp. R 16/10; “Nāve un mūžības ideja” [1929.–1930.], RTMM 86684/6 Asp. R 16/15; Aspazijas sastādīta dzeju antoloģija (1902–1905.), RTMM 82699 Asp. R 24/1.

F. Bārdas rokraksti, salīdzinot ar Aspaziju, ir saglabājušies ievērojami mazāk. Nepublicētu dzejoļu nav. Dzejoļu melnraksti lielākoties ievērojami neatšķiras no publicētā varianta. Dzejoļu “Mūžīgās miklas” un “Dzīvības kokam” analizē izmantoti to melnraksti: “18 dzejas” (1915), RTMM 53750 F. Bārd. R 3/1; “Dziesmas un lūgšanas Dzīvības kokam” [1916.–1919.], RTMM 115971 F. Bārd. R 3/3. Dzejnieka pozīciju reliģijas jautājumos raksturo nepublicētais rokraksts “Pārrunājamā incidentā” [1917.], RTMM 53744 F. Bārd. R 1/4.

Literatūra

Aplūkojamā laikmeta un mūsdienu autoru literatūrvēsturiskie sacerējumi

Izmantotā literatūra par **Aspazijas dzeju**:

Pirms promocijas darba autores publikācijām vienīgi literāts Fricis Freidenfelds (1886–1959) ir veltījis atsevišķu apceri “Reliģija Aspazijas rakstos” (1918) tieši šim jautājumam. Pētnieces Ineses Bondares rakstā “Aspazija un neoplatonisma idejas: kopīgais un atšķirīgais” (1996) samērā daudz vērības pievērsts arī reliģiski filozofiskajiem motīviem. Ar citu literatūrzinātnisko publikāciju autoriem veidojas saskare atsevišķos aspektos. Piemēram, dzejoļu cikla “Dvēseles ceļojums” analīzi papildina dažas atziņas no Janīnas Kursītes raksta “Laiks un telpa Aspazijas dzejā” (1999). Jāņa Kārkliņa (1891–1975) un Ausmas Mednes (1924–2010) rakstos “Raiņa un Aspazijas gadagrāmata” (1967, 1969), kā arī Ellas Bucenieces un Zaigas Ikeres filozofiskas ievirzes apcerēs (2016, 2017) iekļautie fakti un idejas padziļina izklāstu dzejnieces pasaules uzskata veidošanās kontekstā.

Izmantotā literatūra par **F. Bārdas dzeju**:

F. Bārdam veltītās publikācijas starpkaru Latvijā, piemēram, Paula Dāles (1889–1968) apcere “Friča Bārdas dzejas reliģiski filozofiskie motīvi” (1934), Zentas Mauriņas (1897–1978) doktora disertācija “Friča Bārdas pasaules uzskats” (1938), Kārļa Kārkliņa (1888–1961) raksts “Friča Bārdas dzeja” (1935) u. c. noskaidro reliģiski filozofiskos pamatmotīvus viņa dzejā, vienlaikus veidojot arī vairākus pārvērtējamus stereotipus. Edgara Sūnas (1900–1981) grāmata “Fricis Bārda. Dzīve un dzejnieka persona” (1925), Kārļa Kraujiņa (1879–1975) “Friča Bārdas biogrāfija” (1935) un Antona Austriņa (1884–1934) atmiņas rakstā “Friča Bārdas piemiņai” (1929) ir palīdzējušas dzejnieka garīgās veidošanās dziļākai

izpratnei. Filoloģes Dainas Ģeibakas diplomdarbā “Tropi Friča Bārdas dzejā” (1986) ir dziļi analizēti F. Bārdas dzejas tēlainības filozofiskie pamati. Mūsdienu pētījumi norāda uz starpkaru Latvijas posmā nenovērtētiem aspektiem, piemēram, Ritas Elstiņas raksts “Dzīvības eksistenciālais pārdzīvojums Friča Bārdas dzejā” (2010), Edgara Lāma raksts “Pasaules šausmas Friča Bārdas dzejā” (2012) un monogrāfija “Friča Bārdas dzīves un dzejas gadaļi” (2017).

Reliģiski filozofiskā literatūra

Izmantotā reliģiski filozofiskā literatūra pamato Aspazijas un F. Bārdas dzejas motīvu daudzveidīgās saiknes ar reliģiski filozofiskiem strāvojumiem, kā arī mītiskajiem priekšstatiem. Tajā pēc iespējas ir sabalansēts dzejnieku laikabiedru devums, kas ietver tā laika garīgās dzīves skatījumu, ar mūsdienu autoru redzējumu. *Bībeles* citāti ar atsaucēm uz konkrētām rakstu vietām palīdz atsegt to alūzijas un reminiscences aplūkotajā dzejā. *Mitoloģisko priekšstatu un simbolikas* izpētē primāri izmantotas Mircas Eliades (*Mircea Eliade*, 1907–1986) grāmatas “Mīts par mūžīgo atgriešanos” (1995), “Sakrālais un profānais” (1996), J. Kursītes “Dainu kodekss” (2020). *Dažādu reliģiju, reliģiski filozofisko jēdzienu un konceptu* dziļākā noskaidrošanā izmantota salīdzināmās reliģiju vēstures pētnieka Bīda Grifita (*Bede Griffiths*, 1906–1993) grāmata “Jauns skatījums uz realitāti” (2017), kas atsedz Aspazijai un F. Bārdam tuvos reliģiju sintēzes aspektus, kā arī “Indiešu literatūra. Vissenākais posms” (1985), Marka Aurēlija (*Marcus Aurelius*, 121–180) “Pašam sev” (1991) u. c. Minētā A. Rila grāmata “Ievads tagadnes filozofijā” palīdz noskaidrot vairākas F. Bārdam nozīmīgas idejas. *Kristīgās teoloģijas* jomā ievērots, ka abi dzejnieki ir auguši luterāņu tradīcijās. Voldemāra Maldoņa (1870–1941) “Evanģēliskā dogmatika” (1939) pārstāv liberālas ievirzes teoloģisko domu, kas ir tuvāka Aspazijas un F. Bārdas dzīves izjūtai. Konstatējot aplūkojamo dzejas motīvu atšķirības no kristīgās dogmatikas, izmantoti gan luterāņu, gan katoļu autoru darbi, piemēram, Kjella Olava Sannesa (*Kjell Olav Sannes*) “Luteriskā ticība. Augsburgas ticības apliecības skaidrojums” (1995, pirmpublicējums oriģinālā 1980), P. Cirša “Dogmu Dievs” (1965). *Reliģisko un mitoloģisko simbolu* precizēšanai ir izmantotas Huana Eduardo Sirlota (*Juan E. Cirlot*, 1916–1973) “Simbolu vārdnīca” (1971), Džona Boldoka (*John Baldock*) “Kristietības simbolika” (1999), Ā. Hansena-Lēves grāmata “Mitopoētiskais simbolisms” (2003).

Galvenie pētījuma rezultāti

Ir veikta visaptveroša reliģiski filozofisko motīvu analīze Aspazijas un F. Bārdas dzejā; izdarīti secinājumi, kā šie motīvi ataino abu dzejnieku garīgo meklējumu procesus; konstatētas šo motīvu paralēles un varbūtējās savstarpējās ietekmes.

Promocijas darba aprobācija

Zinātniskās publikācijas par promocijas darba tēmu:

1. Grieķu mitoloģijas motīvi Aspazijas dzejā. *Hellēņu mantojums*. LU Klasiskās filoloģijas nodaļa, Hellēnistikas centrs. Rīgas 2. starptautiskās hellēnistiskas konferences materiāli. – Rīga: Latvijas Universitāte, 2008., 138.–148. lpp.
2. Reliģiskie motīvi Aspazijas mūža nogales dzejā. *Literatūra un reliģija*. Zinātnisko rakstu krājums. – Rīga: Jaunā Daugava, 2011., 50.–59. lpp.
3. Hernhūtisma pēdas latviešu dzejā (19. gs. 2. puse–20. gs. 1. puse). *Vidzeme, baznīca, sabiedrība laikmetu maiņā*. Zinātnisko rakstu krājums. – Valmiera: Vidzemes augstskola, 2009., 69.–83. lpp.
4. Pazudušā dēla tēls latviešu klasiskajā literatūrā. *Literatūra un reliģija*. Zinātnisko rakstu krājums. – Rīga: Jaunā Daugava, 2010., 63.–67. lpp.
5. Bībeles reminiscences latviešu klasiskajā dzejā. *Valsts valodas komisija. Raksti*. 6. sēj. Tulkojums – kultūrvēsturisks notikums III. Bībeles tulkojumi: teorija, vēsture, mūsdienu prakse. – Rīga: Zinātne, 2014., 61.–78. lpp.
6. Publicēšanai pieņemta un redakcionāli sagatavota zinātniskā publikācija (uz 25.10.2024.):
Kristīgie motīvi Friča Bārdas dzejā. *Ceļš*, 75. nr. [– Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 2024.]
7. Publicēšanai iesniegta zinātniskā publikācija (uz 20.05.2024.):
Garīgo meklējumu krustpunkti Aspazijas un Friča Bārdas dzejā. *Aktuālas problēmas literatūras un kultūras pētniecībā*. 30. sēj. [– Liepāja: RTU Liepāja, 2024.]

Citas publikācijas par promocijas darba tēmu

Reliģiskie motīvi Aspazijas dzejā. *Svētdienas Rīts*, 25.03.2006., 12. nr., 8.–10. lpp.

Ar promocijas darba tēmu pastarpināti saistītas publikācijas (*promocijas darbā izmantotas Aspazijas un F. Bārdas dzejas motīvu salīdzināšanai ar citu autoru dzeju, biogrāfijas faktu izpratnei u. c.*):

Zinātniskās publikācijas:

1. Garīgo meklējumu liecības Aleksandra Čaka dzejā. *Latvijas Universitātes raksti* 732. Literatūrzinātne, folkloristika, māksla. Zinātnisko rakstu krājums. – Rīga: Latvijas Universitāte, 2008., 136.–145. lpp.
2. Reliģiskie motīvi Jura Alunāna “Dziesmiņās”. Latvijas Universtātes raksti 731. Literatūrzinātne, folkloristika, māksla. Zinātnisko rakstu krājums. Rīga: Latvijas Universitāte, 2008., 146.–156. lpp.
3. Reliģiskie motīvi Rūdolfa Blaumaņa dzejā. *Literatūra un reliģija*. Zinātnisko rakstu krājums. – Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 2014., 126.–135. lpp.

4. Jāņa Steika paradokss. *Literatūra un reliģija*. Svētie un grēcinieki. Zinātnisko rakstu krājums – Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 2018., 85.–94. lpp. [Tekstā analizēti reliģiskie motīvi J. Steika dzejā, minēta arī Aspazija.]
5. Juris Neikens dzīvē un darbā. *Luteriskā baznīca Latvijas simts gados*. Konferencēs materiāli. – Rīga: Luteriskā mantojuma fonds, 2021., 4.–27. lpp. [Tekstā salīdzināti Bībeles motīvi J. Neikena un Aspazijas dzejā.]

Citas publikācijas

1. Reliģiskie motīvi Kārļa Skalbes dzejā. *Ziemeļmeita. Kārlim Skalbem – 125*. Raksti, apceres, notikumi dzejnieka jubilejā. – Rīga: Garā pupa, 2005., 71.–80. lpp.
2. Jura Neikena dzeja. *Savas tautas skolotājs Juris Neikens*. – Limbaži: Autos, 2008., 77.–88. lpp.
3. Aspazijas vēstulīte uz vizītkartes. *Rakstniecības un mūzikas muzejs*. [Ievietots: 18.04.2018.] Pieejams: <https://rmm.lv/aspazijas-vestulite-uz-vizitkartes/>

Priekšlasījumi par promocijas darba tēmu starptautiskās zinātniskās konferencēs

1. Grieķu mitoloģijas motīvi Aspazijas dzejā. *Hellēņu pasaule un mēs*. Rīgas 2. starptautiskā zinātniskā hellēnistikas konference. Rīga, LU, 2005. gada 25. novembris.
2. Hernhūtisma pēdas latviešu dzejā (19. gs. 2. puse–20. gs. 1. puse). *Vidzeme. Baznīca. Sabiedrība*. Starptautiska zinātniska konference. Valmiera, Vidzemes Augstskola, 2007. gada 27. aprīlis.
3. Pazudušā dēla tēls latviešu klasiskajā literatūrā. *Latviešu literatūra un reliģija IV (reliģija un literatūra un māksla Latvijā)*. Starptautiska zinātniska konference. Rīga, LU, 2009. gada 3. decembris.
4. Reliģiskie motīvi Aspazijas mūža nogales dzejā. *Latviešu literatūra un reliģija (literatūra Latvijā un reliģija)*. Starptautiska zinātniska konference. Rīga, LU, 2010. gada 3. decembris.
5. Paralleli religioznych motivov v stihah Aleksandra Bloka i v latyshskoj klassicheskoj lirike. *Jazyk, kul'tura i obshchestvo*. Starptautiska zinātniska konference. Maskava, Krievijas Zinātņu akadēmija, 2013. gada 27. septembris.
6. Reliģisko motīvu krustpunkti Aleksandra Bloka un latviešu klasiskajā dzejā. *Literatūra un reliģija*. Starptautiska zinātniska konference. Rīga, LU HZF, 2016. gada 2. decembris.
7. Garīgo meklējumu krustpunkti Aspazijas un Friča Bārdas dzejā. *Aktuālas problēmas literatūras un kultūras pētniecībā*. Starptautiska zinātniska konference. Liepāja, RTU Liepāja, 2024. gada 22. marts.

8. Svētā vakarēdiena simbolika Friča Bārdas dzejoli "Līgavainis". *Literatūra un reliģija: reliģiskā vēstījuma daudzveidība*. LU 82. starptautiskās zinātniskās konferences ietvaros. Rīga, LU, 2024. gada 25. marts.

Priekšlasījumi par promocijas darba tēmu citās zinātniskās konferencēs

1. Reliģiskie motīvi Aspazijas dzejā. *Aspazijas dzimšanas dienai veltīta zinātniska konference*. Rīga, Raiņa un Aspazijas memoriālā māja-muzejs, 2002. gada 16. marts.
2. Hernhūtisma iespaids latviešu literatūrā. *Brāļu draudžu dienas konference*. Vecpiebalga, 2004. gada 9. oktobris.
3. Npublicētie Aspazijas dzeju rokraksti. *Krājuma pētījumi – 2010*. Zinātniska konference. Rīga, Rakstniecības un mūzikas muzejs, 2010. gada 26. novembris.
4. Kristīgie motīvi latviešu literatūrā 19. gadsimta beigās–20. gadsimta sākumā. *Kristīgi tēli un tēmas latviešu literatūrā*. Baltiešu kristīgās apvienības rīkots zinātnisks seminārs. Bonna, Latviešu centrs Annabergā, 2013. gada 2. marts.

Ar promocijas darba tēmu pastarpināti saistīti priekšlasījumi

1. Reliģiskie motīvi Kārļa Skalbes dzejā. *K. Skalbes 125 gadu jubilejai veltīta zinātniska konference*. Rīga, Rīgas Latviešu biedrība, 2004. gada 7. novembris.
2. Garīgie meklējumi Aleksandra Čaka dzejā. *Latviešu literatūra un reliģija*. Zinātniska konference. Rīga, LU, 2006. gada 15. decembris.
3. Reliģiskie motīvi Rūdolfa Blaumaņa dzejā. *Latviešu literatūra un reliģija*. Zinātniska konference. Rīga, LU, 2011. gada 2. decembris.
4. Augusta Saulieša dzeju rokraksti Rakstniecības un mūzikas muzeja krājumā. *Krājuma pētījumi – 2012*. Rakstniecības un mūzikas muzeja zinātniskā konference. Rīga, RMM, 2012. gada 23. novembris.
5. Reliģiskie motīvi Augusta Saulieša dzejā. *Latviešu literatūra un reliģija*. Zinātniska konference. Rīga, LU, 2012. gada 8. decembris.
6. Garīgie meklējumi Jāņa Ziemeļnieka dzejā. *Literatūra un reliģija*. Zinātniska konference. Rīga, LU, 2013. gada 30. novembris.
7. Antija un viņas npublicētā poēma "Rute" ciklā "Bībeles sievas". *Literatūra un reliģija*. Starptautiska zinātniska konference. Rīga, LU, 2017. gada 1. decembris. [Tekstā motīvu salīdzinājums ar Aspazijas darbu.]
8. Juris Neikens savā dzīvē un darbā. *Luteriskā baznīca Latvijas simts gados*. Zinātniska konference. Rīga, LELB Luterā akadēmija, Luterisma mantojuma fonds, 2018. gada 16. novembris. [Tekstā J. Neikena un Aspazijas dzejas motīvu salīdzinājums.]

PROMOCIJAS DARBA KONSPEKTĪVS IZKLĀSTS

Ievads pamato promocijas darba tematu, tā aktualitāti un novitāti, noskaidro svarīgāko pētījumā lietoto jēdzienu izpratni, izvirza darba mērķi, uzdevumus un hipotēzi, raksturo pētījuma kontekstu un pētniecības metodes, darba struktūru, avotus un izmantoto literatūru.

1. daļa. Reliģiski filozofisko motīvu daudzveidība Aspazijas dzejā

Pirmā daļa ir veltīta reliģiski filozofisko motīvu analīzei Aspazijas dzejā, aplūkojot tos hronoloģiski un atsedzot to paralēles ar F. Bārdas dzeju. Aspazija savā apjomīgajā dzejas mantojumā ir ietvērusi daudz reliģiski filozofisko motīvu. Kaut arī šie motīvi tajā nav centrālie, tomēr tiem ir nozīmīga vieta dzejnieces daiļrades kopainā. Aspazijas attiecības ar reliģiju mūža gaitā ir bijušas sarežģītas un mainīgas. Pastarpinātā veidā tās atspoguļojas viņas dzejā. Ne vienmēr reliģiski ievirzītie motīvi tajā ir ticības izjūtu vai atziņu izteicēji. Bieži tie ir mākslinieciski izteiksmes līdzekļi: poētiski tēli, simboli, metaforas, līdzības –, kas pārnesti sabiedriskajā vai psiholoģiskajā plānā. Tomēr, izvērtējot Aspazijas dzejas kopainu, šie motīvi neapšaubāmi liecina par garīgo meklējumu gaitu.

1.1. nodaļa aptver Aspazijas dzejas agrīno posmu (1891–1905). **1.1.1. apakšnodaļa** apskata biogrāfisko kontekstu un garīgās dzīves veidošanās priekšnoteikumus. Aspazija ir augusi 19. gadsimta lauku vidē, kurā reliģijai gandrīz ikvienā ģimenē pašsaprotami ierādīta neatņemama vieta, taču tā ir vairāk tradīcijas nosacīta. Šīs tradīcijas kopēja ir vispirms māte, kuras vadībā gūti spilgti iespaidi no Bībeles stāstu lasīšanas. Par īslaicīgo ateisma posmu ģimnāzijas laikā (Kārklīņš, 1967, 61) tuvāku ziņu nav. Jaunās dzejnieces atgriešanos pie bērībā mantotās ticības un centienus to savienot ar sava laikmeta sociālajām idejām apliecina viņas pazīstamā polemika sarakstē ar Raini (īst. v. Jānis Pliekšāns, 1865–1929) un dienasgrāmatas ieraksti (1897).

1.1.2. apakšnodaļa aplūko vērtību sistēmas meklējumus Aspazijas agrīnajā dzejā (1891–1905). Poēmā **“Saules meita”** (publ. 1894) alegoriski risināta cilvēka brīvās gribas un dievišķās vadības sarežģītās mijiedarbes problemātika, romantiskā formā atklāti garīgās atziņas centieni. Pirmajā dzeju krājumā **“Sarkanās puķes”** (1897) dzejniece izpauž savas eksistenciālās šaubas, apmulsumu mūžības un cilvēka esības noslēpumu priekšā, svārstās starp reliģiskām un laicīgām vērtībām, kā arī tiecas tās savienot. Poēmā **“Patiesība”** (1900) iezīmēta pasaules radīšanas un cilvēces attīstības gaitas kopaina autorei redzējumā, izmantojot daudz bibelisko reminiscenču. To interpretācija sasauca ar liberālteoloģijas idejām – cilvēces tieksme pēc patiesības atziņas un attīstības vispilnīgāk ir iemiesota Jēzū

Kristū, tomēr viņš ir nevis Dieva Dēls, bet mirstīgs cilvēks. Revolucionārā ideja autores redzējumā ir jauna “priecās vēsts” cilvēcei, kas pielīdzināma Kristus vēstij. Tas liecina par novēršanos no kristīgās ticības tradicionālās izpratnes, lai gan saikne ar kristietību vēl nav pārrauta.

1.1.3. apakšnodaļa analizē protesta, pasaules sāpju un zaudētās ticības motīvus Aspazijas dzeju krājumā “**Dvēseles krēsla**” (1904). Gadsimtu mijā vērojamos centienus meklēt atbalstu Dievā arvien vairāk nomaina vilšanās un attālināšanās izjūta. Centrālie reliģiskie motīvi šajā krājumā ietver protesta noskaņas pret Dievu un viņa noteiktajām pasaules uzbūves likumsakarībām. Aspazija iezīmē pasaules sāpju kopainu un izpauž cilvēka dvēseles kliegšanu – kā pasaulē notiekošo var savienot ar priekšstatu par Radītāja mīlošo tēva sirdi? Dzejniece jūtas vilusies pašlāvīgajā bērnības ticībā augstāka spēka pasardzībai. Šajā krājumā aizsākas vēlāk izvērtie zaudētās bērnu dienu ticības motīvi, kas raksturīgi latviešu klasiskajai dzejai.

1.1.4. apakšnodaļa apskata kristīgā misticisma, Austrumu reliģiju un senlatvisko ticības priekšstatu sintēzes motīvus krājumā “**Dvēseles krēsla**”. Blakus dominējošajiem protesta motīviem ir daži atšķirīgi motīvi, kas liecina par vēlmi meklēt garīgu apskaidrotību un mierinājumu vienotības izjūtā ar Dievu un Visumu. Katoliskais jēdziens *Svētā sirds* ir savienots ar hernhūtismam nozīmīgo dvēseles šķīstības motīvu un Austrumu reliģiju garīgajām praksēm raksturīgo visas esamības vienotības pārdzīvojumu. Budistiskie nirvānas motīvi šķiet vairāk sakņoti psiholoģiskā vēlmē aizmirst dzīves smagumu. Šajā posmā dzejniece vēl nešaubās par cilvēka esības turpināšanos pēc nāves. 1905. gada revolūcijas notikumi iezīmē robežšķirtni attiecībās ar kristīgo tradīciju. Secināts, ka Aspazijas agrīnā posma dzejā reliģiskajiem motīviem ir nozīmīga loma ne tikai kā poētiskiem izteiksmes līdzekļiem, bet arī kā autores garīgās dzīves procesu atainotājiem.

1.2. nodaļa aptver Šveices trimdas posmu (1906–1920). **1.2.1. apakšnodaļa** analizē plašāk izvērtos zaudētās bērnu dienu ticības motīvus liriskajās autobiogrāfijās “**Saulains stūrītis**” (1910) un “**Ziedu klēpis**” (1911). Nozīmīgu vietu tajās ieņem agrīno bērnības gadu un pusaudzes vecuma reliģiski ievirzīto pārdzīvojumu tēlojums. Bērnībā dzejniece jutusies kā Dieva “mīļais audzēknītis”. Pusaudzes gadu attīstības ideāls vēl nenoliedz tradicionālās kristīgās vērtības, bet pārvirza garīgās augšupiecības akcentus no pestīšanas un vienotības ar Dievu uz paša cilvēka pilnveidi, iemieso vēlmi veidoties par patstāvīgu personību, pašai atrast jaunus garīgās izaugsmes ceļus, nevis sekot jau gataviem, tradīcijas noteiktiem domāšanas un uzvedības rāmjiem. Bērnības pasaule skatīta no dzīvē jau vilšanās piedzīvojuša cilvēka skatpunkta. Šie dzejoļi, par spīti to šķietamajam gaišumam, ir pilni sāpīgas zaudējuma smeldzes. Jauniegūtā dzīves atziņa nav devusi citu, auglīgu izaugsmes pamatu. Dzejniece no kādreizējā “Dieva audzēknīša” ir kļuvusi par viņa “pabērnīti”, tomēr atpakaļceļu neredz.

1.2.2. apakšnodaļa aplūko kristīgo motīvu alegorisku un simbolisku izmantojumu dzeju krājumā “**Izplesti spārni**” (1920, papildināts izd. 1922). Turpmākajā posmā Dievs kristīgā izpratnē – kā persona, ar kuru var sarunāties lūgšanā (par personālismu sk.: Hiršs, 2012, 128), – Aspazijas dzejā vairs nepārādās, lai gan pasaules izjūta nav arī pilnīgi materiālistiska. Kristīgos motīvus dzejniece izmanto kā alegorijas un simbolus kādas citas idejas izteikšanai. Tajos ietverta jaunā laikmeta dzejai raksturīgā tendence Kristus krusta nāves motīvus pārnest pasaulīgā plānā un attiecināt uz paša cilvēka sāpēm un pārdzīvojumiem. Krājumā poētiski pārrādīti vairāki ar kristīgo simboliku saistīti ziedu motīvi, piemēram, roze un krusts, lilija kā nevainības, dvēseles šķīstības simbols. Ūdens lilijas tēls ir sasaistīts ar krājuma vadmotīvu – izplesto spārnu simbolu. Šis tēls iemieso garīgās tīrības ideālu, gara vieglumu un vienlaikus dziļumu, ilgas saglabāt neskartu dvēseles dziļāko būtību, atbrīvoties no zemes dzīves laikā iemantotā smaguma. Dzejoļu sakārtojumā ietverts tēzes un antitēzes princips. Turpinājumā kristīgo ideālu motīvi tiek apvērsti zemes dzīves vitālo spēku aplicinājumā, parādās vēlme nepieņemt šīs tradīcijas atzītās vērtības: mērenību, apdomību, nopietnību, tikumību, pastāvību.

1.2.3. apakšnodaļa analizē panteistiskos, budistiskos un mitoloģiskos motīvus, to reliģiski filozofisko kontekstu krājumā “**Izplesti spārni**”. Aspazijas teorētiskajās pārdomās un dzejā ietvertā ideja par cilvēka iekļaušanos esamības nemitīgajā tapšanas un maiņu plūsmā sakņojas antīkajā filozofijā un Austrumu garīgajās tradīcijās, kas adaptētas jauno laiku Rietumu filozofijā un literatūrā, īpaši Anri Bergsona (*Henri Louis Bergson*, 1859–1941) darbā “*Radošā evolūcija*” (*L'Évolution créatrice*, 1907), kas uzsver nemitīgu kustības trauksmi, maiņu plūsmu gan cilvēkā, gan Visumā kā visas esamības pamatu (Bergson, 1907, 11–44). Ūdens un upes straumes simbolika krājumā balstās mītiskās apziņas priekšstatos un pasaules kultūras tradīcijās. Cilvēka un dabas metafiziskās vienotības apziņa, kas tuva latviskajai dzīves izjūtai, ir iesaistīta plašākā filozofiskā kontekstā, atainojot šo vienotību kā nemateriālā esamības pirmsākuma izpausmi. Panteistiska izjūta ir ietverta Nekurienes tēlā, no kuras plūstošās siltās strāvas liecina par šī visu caurstrāvojošā centra radošo un uzturošo spēku. Pasaules harmonija, kas rūpējas par ikvienu dabas daļiņu, uztur gan dzīvību, gan nāvi. Tā nepārprotami aizstāj Dievu, apmierina autores vajadzības pēc lūgšanas, augstāka spēka atbalsta, vienotības ar pārļaičīgo. Dzīvība un nāve ir mūžības plūduma rotaļa. Šajā kopainā zūd ikvienas atsevišķās daļas nozīmība, jo svarīgs ir tikai kopējais plūdums. Krājumā “**Izplesti spārni**” padziļinās budistiskie nirvānas un garīgās apskaidrotības motīvi, saplūsmes izjūtas ar Visumu.

1.2.4. apakšnodaļa apskata Aspazijas vēlākajai dzejai īpaši nozīmīgo dvēseles nemirstības motīvu poētisko pārradi krājumā “**Izplesti spārni**”. Garu salas motīvā cerība iemantot dvēseles mieru saplūst ar sāpīgu rezignāciju par nepiepildītajiem mērķiem. Stāstā par kritušo kareivju dvēseļu ceļu uz debesu mājokļiem, kur tās nogādā saules meitas, ir saskatāmas motīvu paralēles ar F. Bārdas dzeju,

kurā poētisko ainu veido mēnesmeitu simbolika. Krājumā “Izplesti spārni” ieskanas motīvi, kas ievada vēlāk “Dvēseles ceļojumā” izvērsto stāstu par dzejas varones un viņas mīlotā cilvēka dvēseļu mistisko kopību dažādos esības veidos. Latviskie veļu priekšstati ir sintezēti ar reinkarnācijas priekšstatiem. Šajos dzejoļos ideja par dvēseles nemirstību ir it kā ieslēpta – gandrīz visos gadījumos aplūkotos motīvus ir iespējams interpretēt arī kā poētiskus tēlus un līdzības. Šaubas par dvēseles nemirstību kādu laiku noved dzejnieci pie šīs idejas nolieguma.

1.3. nodaļa aptver pirmo posmu pēc Aspazijas atgriešanās Latvijā (1920. gadu 1. puse). Krājumos “**Raganu nakts**” (1923) un “**Trejkrāsaina saule**” (1926) visvairāk izpaužas materiālistiska dzīves izjūta. Materiālistisku apliecinājošu motīvu īpaši raksturīgi 1920. gadu sākuma dzejai. Abos krājumos izmantots samērā daudz reliģisku motīvu no dažādu seno tautu, tai skaitā senlatviešu mitoloģijas, arī no Bībeles, bet tajos nav ietverta pārļaicīga spēka klātbūtnes apziņa. Tie ir lietoti kā spēcīgi, atpazīstami simboli, metaforas, dažkārt arī poētiskas rotaļas.

1.4. nodaļa ataino pagrieziena dzejnieces uzskatos un viņas reliģiski filozofiskus meklējumus nākamajā iekšējās attīstības posmā (1920. gadu 2. puse–1930. gadu 1. puse). **1.4.1. apakšnodaļa** aplūko dzeju grāmatu “**Asteru laikā**” (1928). Tā ir pārejas perioda liecība, kurā materiālistiski motīvi mijas ar garīgiem meklējumiem, sagatavojot lūzumu dzejnieces pasaules uzskatā. Vairākos pēc 1926. gada sacerētos dzejoļos ietverti Platona (*Πλάτων*, ap 427–348) filozofijas motīvi par dvēseles preeksistenci, par šo pasauli kā matērijas gūstu, no kura dvēsele tiecas atbrīvoties, lai atgrieztos garīgo sfēru, resp., ideju pasaulē, no kuras tā nākusi. Pasaules dvēseles motīvā hēgeliskais *Weltgeist* jēdziens ir sintezēts ar platonisko *anima mundi*. Dvēseles nemirstības atziņa visbiežāk ir iekļauta mitoloģiskos kontekstos, savienojot latviskos veļu priekšstatus ar antiķās filozofijas, senēģiptiešu un Austrumu reliģiju elementiem. Krājumā “Asteru laikā” Aspazija aizsāk garīgā ceļa motīvu, kas ir nozīmīgs latviešu klasiskajā rakstniecībā, pievienojoties šīs tradīcijas veidošanai.

1.4.2. apakšnodaļa analizē dvēseļu mistiskās kopības, nemirstības un reinkarnācijas motīvus dzeju krājumos “**Dvēseles ceļojums**” (1933) un “**Kaisītās rozes**” (1936), to paralēles ar F. Bārdas dzeju. Dažkārt ir priekšstats, ka Aspazijas pasaules redzējums strauji mainījies tieši pēc Raiņa nāves. Tomēr poētisko motīvu attīstība jau pirms tam liecina, ka šis process nav saistāms tikai ar dzīvesbiedra zaudējuma sāpēm, lai gan šis zaudējums neapšaubāmi paātrina reliģiski filozofisko meklējumu procesu. F. Bārdas dzejā ir atrodami Aspazijas agrīnās daiļrades motīvu iespaidi, turpretim vēlāk var saredzēt pretējus procesus – motīvu radniecību starp vairākiem F. Bārdas dzejoļiem un Aspazijas dzeju 1930. gados un 1940. gadu sākumā. Dzejniece krājumā “Dvēseles ceļojums”, iespējams, radoši izvērš F. Bārdas dzejoli “Zilnieki” ieskanējušos “dvēseļu ceļojuma” motīvus, saistot tos ar radniecīgiem motīviem no sava krājuma “Izplesti spārni”. Krājuma vadmotīvs ir balstīts mistiskā idejā, ka dzejas varone un viņas mīļotais cilvēks

dažādos esības veidos ir bijuši kopā jau pirms iemiesošanās cilvēciskā veidolā un tādā vai citādā formā būs kopā arī pēc tam, mūžībā. Šie motīvi iegūst filozofisku vispārinājumu, ietverot mūžīgās mīlestības, vīrišķā un sievišķā pirmsākuma pievilkšanās spēka pārļaucīgo, sakrālo jēgu. Tieši šis mīlestības princips ir pasaules esības pirmšpats. Aspazija garīgajos meklējumos par cilvēka esības turpinājumu pēc nāves nonāk pie reinkarnācijas idejas. Tā ietverta ne tikai poētiskos tēlos, bet arī tieši izteiktos jautājumos un pārdomās, kas balstās senindiešu un antikās filozofijas atziņās. Pārdzimšanas lokos dvēselei dzejnieces uztverē tomēr nav individuālas nemirstības, lai gan par to pastāv cerības pilna neziņa.

1.4.3. apakšnodaļa analizē Dieva, pasaules radīšanas, laika un telpas panenteiski filozofisko redzējumu krājumos “Dvēseles ceļojums” un “Kaisītās rozes”. Aspazija izmanto simboliskā, sakrālā laika, precīzāk, laiktelpas priekšstatus kā caurviju motīvus pasaules gaitas kopainas atklāsmē. Dievs šajā dzejas posmā ir izprasts panenteismam raksturīgā veidā – tas ir Visuma centrālspēks, pirmbūtības avots, kas eksistē pirms laika un telpas, tātad pirms trīsdimensiju matērijas un ietver esamības un neesamības pretstatu vienību. Visas esamības radīšanas un pastāvēšanas konceptā ir nojaukta robeža starp Radītāju un radību, jo radot viņš reizē arī pats rodas, savukārt radību iznīcība vienlaikus ir arī kādas Radītāja daļiņas bojāeja, taču tā dabiski iekļaujas kolektīvajā iznīcības un nemitīgas atjaunotnes ķēdē. Viss esošais pastāv nesaraucamā iekšējā vienotībā, jo izriet no viena centra. Visas esamības formas ir dievišķā spēka izpausmes veidi. Taču, atšķirībā no panteistiskā Nekurienes tēla krājumā “Izplesti spārni”, dievišķās pirmbūtības avots nav vienādots ar laiku un telpā esošo radību. Radība ir šī spēka iziešana ārpus sevis, bet tas pastāv arī pāri radībai. Tātad tāpat kā F. Bārdas dzejā šo dievības izpratni var saukt par panenteistisku monismu. Tā sasaucas ar Austrumu reliģiju atziņām un antikās filozofijas platonisko tradīciju. Cilvēks ir daļa no dievišķās radīšanas elpas, tomēr tas neizslēdz domu, ka viņš pats var noteikt un veidot savu likteni, jo ir Dieva Radītāja līdzradītājs. Dzejniecei ir nozīmīga jau senatnē pazīstamā doma par cilvēku kā Visuma modeli, mikrokosmu, kas atbilst makrokosmam. Blakus apgalvojuma formā izteiktām atziņām dzejā ietverti arī cilvēkam līdz galam neatbildami jautājumi, piemēram, par dzīvības izcelšanos un tās varbūtēji slēptajām atmiņām cilvēka zemapziņas dziļēs. Cilvēks ar prātu nespēj izprast esamības jēgu, būtību un uzbūves likumsakarības, bet šīs atziņas alkas remdējamās paļāvībā uz augstāku spēku.

1.4.4. apakšnodaļa aplūko atpestīšanas, dievišķā upura un citu kristīgo motīvu simbolisko interpretāciju krājumos “Dvēseles ceļojums” un “Kaisītās rozes”, kā arī ārpuskrājumu dzejā. Aspaziju īpaši interesē, kā dievišķā upura ideja ir izpaudusies jau pirms kristietības – seno tautu mitoloģijā un kultiskajās tradīcijās. Kristus līdzīgi senajām pērkona un saules dievībām tiek uztverts kā dabas un cilvēku sabiedrības mūžīgās atjaunotnes simbols. Tātad var secināt, ka šajā posmā Aspazija ir atgriezusies pie atziņas par augstāka spēka esamību, bet ne pie kristietības.

1.5. nodaļa apskata Aspazijas dzejas vēlino posmu, kas aptver **nepublicētos dzejoļu un dzejas uzmetumu rokrakstus** (1930. gadu 2. puse–1940. gadu sākums) un krājumu **“Zem vakara zvaigznes”** (1942). Rakstniecības un mūzikas muzeja krājumā glabājas kultūrvēsturiskā aspektā unikāli Aspazijas rokraksti, kas iezīmē jaunu posmu garīgo atziņu attīstībā. Otrā pasaules kara gados Aspazija intensīvi meklē atpakaļceļu pie sen zaudētās bērnu dienu ticības, pie personiska kontakta ar Dievu, arī pie kristietības. To veicina kontakti ar Dubultu mācītāju Mārtiņu Eihi (1880–1952) (Klaustiņa, 1967, 73). **1.5.1. apakšnodaļa** aplūko Dieva meklējumu tālāko attīstību. Dzejniecei ir nepieņemami konvencionālie priekšstati par reliģiju kā dogmu kopumu. Sekojot mistiskajai tradīcijai, viņa tiecas atrast sava gara kopību ar dievišķo garu, apjaušot dievišķās enerģijas izpausmes zemapziņas līmenī. Vairākos dzejoļos atainojas meditātīvi stāvokļi, kad cilvēks ieplūst kā daļiņa pārļaičīgajā dievišķajā gaismā.

1.5.2. apakšnodaļa analizē esamības sākotnes, pasaules radīšanas un zaudētās paradīzes motīvu tālāko attīstību. Blakus atklāsmei dzejniece turpina ilgoties arī pēc atziņām, kas apjēgtas ar prātu, meklē esamības garīgo pirm pamatu, no kura izriet visa Visuma un mūsu pasaules daudzveidīgā eksistence un tās likumsakarības, pārdzīvo cilvēcisko iespēju ierobežotību. Pēdējo gadu dzejoļos ir tālāk attīstīts pasaules radīšanas motīvs. Blakus Bibelē sastopamajiem radīšanas vārdiem “Lai top!” (1. Mozus 1, 3–6) ir likti Radītāja vārdi “Es esmu” senindiešu tradīcijā (Indiešu literatūra, 1985, 73). Formula “Lai top!” uzsver Dieva transcendenci, radīšanu no nekā, kamēr pašizpausmes vārdi “Es esmu” ir saistīti ar ideju par pasauli kā dievišķo emanāciju. Aspazija sev raksturīgajā veidā tiecas uz šo atšķirīgo radīšanas un līdz ar to visas esamības konceptu savietošanu un sintēzi. Cilvēka misija ir atsaukties Dievam, dot pretim savu mīlestību un radošo garu, vienlaikus saglabājot arī neatkarību. Zaudētā paradīze ir skatīta kā cilvēka brīvas un radošas attīstības priekšnoteikums. **1.5.3. apakšnodaļa** aplūko kristīgās simbolikas izvērsumu patiesības meklētāju motīvos. Senākie argonautu tēli mūža pēdējo gadu dzejā pārtop tipoloģiski radniecīgajos Svētā Grāla bruņinieku un pazudušo dēlu tēlos.

1.5.4. apakšnodaļa apskata reliģiju sintēzes meklējumus eksistenciālo problēmu risinājumā. Nepabeigtajā poēmā **“Debesskalējs”** (1918–1942) dzejniece tiecas savienot dažādu tautu mitoloģiskos motīvus fantastiskā dievu un cilvēku esības kopainā, kuras valdnieks Vistēvs acimredzot iemieso galveno Dievu visās reliģijās. Garīgo meklējumu ceļi dzejnieces redzējumā ietver brīvas personības attīstību, nebaidoties no “pazušanas” iespējas. Mūža pēdējo gadu dzejas uzmetumos atkārtojas dievišķā upura motīvi. Kara gadu kontekstā Aspazija tos skata kā daudzveidīgus izpausmes veidus pasaules atpestīšanas, resp., cilvēces vēsturiskā piepildījuma mistērijā. Pasaules sāpju un ļaunuma problēma, kas jaunībā ir radījusi protestu un atsvešinājusi no ticības, vēlinājā dzejā tikai retā vietā izsauc pārmetumus Dievam. Dzejniece nonāk pie jau tradicionāliem atbilžu

meklējumiem – bez ļaunuma labais nevarētu būt pilnīgs, bet sāpes šķīsta un apskaidro dvēseli, veidojot to jaunā kvalitātē.

1.5.5. apakšnodaļa analizē dvēseles nemirstības un pēcnāves likteņa motīvu attīstību. Uzsvērtā atziņa, ka esība turpinās, taču joprojām nav skaidras atbildes, kādā formā. Dzejniece šaubās par ieešanu elementu lokos, arvien vairāk ilgojas pēc personiskas nemirstības, lai gan šī cerība vēl ir vāja. Tomēr nāve no mūžības skatpunkta ir jēgpilna. Šo jēgu piešķir Dieva nodoms.

1.5.6. apakšnodaļa aplūko atgriešanos pie personiska Dieva jēdziena, lūgšanas un kristietības vairākos dzejas uzmetumos, kas tapuši, visticamāk, mūža pēdējā gadā. Kara šausmas noved pie atziņas, ka cilvēks nespēj pats noteikt savu likteni, rosina meklēt Dieva klātbūtni. Aspazija, pārvarot grūtības, atgriežas pie sen atmetās lūgšanas. Dievs kā sākotnējais princips atkal ir pārtapis par personisku Dievu, mierinājuma sniedzēju. Kristus un Marijas Magdalēnas tēli atgūst savu bībelisko nozīmi. Jēzus aicinājumu mīlēt citam citu dzejniece atzīst par vislielāko vārdu, kas piešķir cilvēces vēsturei pārlaicīgu, vienojošu jēgu. Dievišķais upuris ir nevis simbols, kas balstās dažādu kultūru mītos, bet Kristus kā Dieva dēla upuris. Mīlošs Dievs ir gatavs vēlreiz mirt par cilvēci un galā atpēstis cilvēkus arī no elles. Pestīšanas motīvi vedina domāt par ticību personiskai nemirstībai un esības traģiskas vispārējām izlīdzinājumam, lai arī tie pieļauj atšķirīgu izpratni. Būtu pārsteidzīgi apgalvot, ka Aspazija dzīves pēdējā gadā ir pilnībā atgriezies pie kristietības. Kristīgi uzskati ir ietverti dažos dzejas uzmetumos, bet, iespējams, viņa joprojām ir tiekusies tos sintezēt ar citu reliģisko tradīciju elementiem.

2. daļa. Reliģisko un filozofisko motīvu sintēze Friča Bārdas dzejā

Otrā daļa ir veltīta reliģiski filozofisko motīvu analīzei F. Bārdas dzejā, skatot tos pārsvarā hronoloģiski un atsedzot to paralēles ar Aspazijas dzeju. Aspazija un F. Bārda, visticamāk, nav bijuši personiski pazīstami. F. Bārdas pamanāma ienākšana literatūrā notiek, kad Aspazija ir jau devusies trimdā. Dzejnieks miris gadu pirms viņas atgriešanās Latvijā. Taču F. Bārda kopumā ir augstu vērtējis Aspaziju savās recenzijās, pieminējis vēstulēs. Pretēji Aspazijai F. Bārda parasti ir uzskatīts par reliģiski noskaņotu dzejnieku.

2.1. nodaļa aplūko F. Bārdas dzeju, kas ietverta pirmajā krājumā “**Zemes dēls**” (1906–1911). **2.1.1. apakšnodaļa** apskata biogrāfisko kontekstu un garīgās dzīves veidošanās priekšnoteikumus. Dzejnieka tēva dziļā dievbijība izcēlusies pat tā laika lauku vidē, bērni saņēmuši stingru reliģisko audzināšanu. Par F. Bārdas reliģiozitātes saturu un ievirzi ir sniegti radikāli pretēji raksturojumi. Brāļa Antona Bārdas (1891–1981) atmiņās apgalvots, ka Fricis mantojis no tēva stipru kristīgu pārliecību, kas saglabājusies visu mūžu (Feldmanis, 2017, 175–177). Dzejnieka radošā darbība tomēr liecina par intensīviem garīgiem meklējumiem, kas atsvešinājuši viņu no kristietības. Tādēļ mūsdienās dažkārt

izskan viedoklis, ka F. Bārdas daiļrade vispār nav saistāma ar kristīgo tradīciju (*Latvian Literature Centre*, 2023). Tomēr kristīgajiem motīviem ir samērā nozīmīga loma viņa dzejā. Aizrautība ar filozofiju pamudina F. Bārdi citādi raidīties uz kristīgās vēsts saturu un jēgu. No mistisko reliģisko pieredžu līdzības dažādās reliģijās viņš izdara secinājumu par visu reliģiju principiālu vienādību. Viņa pasaules redzējumā dominē reliģiskais sinkrētisms.

2.1.2. apakšnodaļa analizē zemes dēla un Zvaigžņu meitas tēlu tipoloģisko kontekstu un interpretāciju. Krājuma “Zemes dēls” (1911) pirmajā daļā atklājas traģiski saasināts pretstatījums starp debesu un zemes spēkiem, resp., pārlaicīgajiem un laicīgajiem aspektiem zemes dzīves kontekstā. F. Bārdas teorētiskajos rakstos izvirzītais mērķis tiekties uz visaptverošu pretstatu sintēzi “Zemes dēlā” vēl netiek realizēts. Priekšstats par cilvēku kā zemes dēlu, kas tiecas pēc debesīm, ir sastopams jau antīkajā pasaulē. F. Bārda parasti ir uztverts kā *zemes dēla* motīva radītājs latviešu dzejā. Tomēr šis motīvs jau pirms tam ieskanas Aspazijas poēmās “Saules meita” un “Patiesība”. Tipoloģiski zemes dēla un Zvaigžņu meitas attiecību stāsts iekļaujas jau pastāvošā modeli. Eiropas un Tuvo Austrumu kultūrā ir samērā plaši pazīstama tradīcija – esamības sievišķā pirmāmata, arī mūžības, bezgalības personifikācija ideālās sievietes veidolā vai otrādi – mīļotās sievietes sakralizācija, piešķirot tai pārpasaulīgu ietvaru. F. Bārdas Zvaigžņu meitas cikla motīvos var atrast daudzus krustpunktus ne tikai ar vācu romantisma tradīciju, bet arī ar krievu simbolistu, īpaši Aleksandra Bloka (*Aleksandr Aleksandrovich Blok*, 1880–1921) un Fjodora Sologuba (*Fjodor Kuz'mich Sologub*, īst. v. *Teternikov*, 1863–1927) dzeju. Liriskā varoņa tiekšanās pēc debesu būtnes līdztekus iemieso gan filozofiskus esamības dievišķā pirmāmata meklējumus, gan zemes cilvēka ilgas pēc pārlaicīgā, arī pēc mīlestības ideāla. Lai gan Zvaigžņu meita mīt debesīs, t. i., nav cilvēkam aizsniedzama, viņas tēls vienlaikus ir cieši saistīts ar dabas tēliem, veidojot vispārinātu dabas sakralitātes kopainu. Zvaigžņu meita saistās gan ar dzīvības, gan nāves motīviem, jo pārpasaulīgais, dievišķais pirmsākums ir vienlaikus nāves un dzīvības avots. Krājumā ir arī motīvi, kas iemieso antitēzi cilvēka garīgajai augšupiecībai. Meža un purva radības kā stihisko, vitālo zemes spēku, arī kosmisko pirmspēku simboli sasaucas ar līdzīgiem motīviem A. Bloka un Stefana Georges (*Stefan Anton George*, 1868–1933) dzejā. Tomēr krājuma uzbūvē tie negūst pārsvaru.

2.1.3. apakšnodaļa analizē dvēseles pēcnāves eksistences motīvus krājumā “Zemes dēls”. Starpkaru Latvijā ir izveidojies vienpusīgs stereotips par vienmēr gaišo nāves uztveri F. Bārdas dzejā. Tomēr blakus nāves pieņemšanai tajā ir arī daudz disharmonisku, biedējošu nāves un pēcnāves eksistences priekšstatu. Dzejniekam nav nešaubīgas pārliecības par nemirstīgas personiskas dvēseles ieiešanu mūžībā. Dominē kristīgā mortalisma uzskats, ka dvēsele pēc nāves “dus kapā”, kas ir viegli saskaņojams ar latviskajiem veļu priekšstatiem, tādēļ ietekmes no kristīgajām un senlatviskajām tradīcijām ir grūti nodalāmas. Pasīva dvēsele sapnim līdzīgā stāvoklī paliek kapā vai tā tuvumā. Guļošo dvēseļu ciešanu

apraksts dažkārt daudz neatpaliek no elles moku aprakstiem. Iedzīvināts arī senais “dzīvā miroņa” jeb “klistošās ēnas” priekšstats un dvēseles apmaldīšanās ideja. Pestījošas funkcijas Kristus vietā piešķirtas sapnim kā sakrālās realitātes simbolam. Daži dzejoļi platoniskās filozofijas ietekmē pauž pretēju izjūtu – miegam pielīdzināma ir dzīve šajā pasaulē. Aiz nāves robežas sekos patiesā pamošanās. Garīgo noskaņu tendences krājumā liecina par svārstīšanos starp dažādām iespējamībām.

2.1.4. apakšnodaļa aplūko kristīgo motīvu alegorisko un simbolisko izmantojumu krājumā. Tie parādās kā kādas citas idejas poētiski izteicēji, iemiesojot modernajam laikmetam raksturīgo tendenci likt paša cilvēka ciešanas Kristus ciešanu vietā. Nozīmīga loma ir Svētā vakarēdiena simbolikai. Liriskā varoņa asiņu biķeris veido paralēles ar Kristus asins upuri, simbolizējot cilvēka upuri savam Sapnim. Sapnis iemieso garīgo realitāti, un tā piepildījums iegūstams tikai nāvē. Dievmaizīte ir arāja fizisko un garīgo slāpju poētisks simbols. Garīgas apskaidrotības pārdzīvojumā dzejnieks savieno kristīgos un budismam raksturīgos priekšstatus. Budistisko motīvu ciešajā sasaistē ar eņģeļu tēliem un Brāļu draudzei raksturīgo dvēseles šķīstības motīvu var vilkt paralēles starp F. Bārdas un Aspazijas agrīno dzeju. Kristīgie un bībeliskie motīvi izmantoti arī liroepikā. Liroepiskajā sacerējumā “Tamāras nakts” (pēc Mihaila Ļermontova (*Mihail Jur'evich Lermontov*, 1814–1841) poēmas “Dēmons” 1839, publ. 1856) motīviem) kaislību vara uzveic dvēseles tieksmi pēc nevainības un šķīstības. Dzejojumā “Simsana gals” Simsana tēlā iemiesots lielais spēks, kāds pamostas cilvēkā, kad tiek apsmietas viņa vissvētākās vērtības. Tas var kļūt arī iznīcinošs un pašnīcinošs. Jau pirmajā grāmatā ieskanas arī motīvi, kas īpaši nozīmīgi tālākajā F. Bārdas dzejas attīstībā – tieksme pārvarēt debesu un zemes aspektu pretstatu filozofiskā visas esamības vienotības atziņā, kā arī lūgšanā.

2.2. nodaļa aplūko F. Bārdas dzeju, kas iekļauta krājumā “**Dziesmas un lūgšanas Dzīvības kokam**” (izd. 1923, vēlākie izdevumi papildināti). Tajā F. Bārda apzināti virzās uz pārpasaulīgo un pasaulīgo pretstatu sintēzi, dualitātes pārvarēšanu atziņā par Dieva substanciālu klātbūtni visā esamībā. Pēc dzejnieka nāves iecerēto krājumu ir pabeidzis sastādīt viņa brālis A. Bārda. **2.2.1. apakšnodaļa** aplūko debesu un zemes motīvu tālāko attīstību pirms Pirmā pasaules kara. Vairākos dzejoļos, kas tapuši drīz pēc pirmā krājuma iznākšanas, vēl turpinās iepriekšējie *zemes dēla* motīvi. Tie tālāk attīsta debesu ilgu un zemes valdzinājuma pretstatus, ataino to radīto garīgo spriedzi. Tomēr šie pretstati pakāpeniski tiek pārvarēti visas esamības svētuma pārdzīvojumā. Dvēseles dievnama tēls sasaista ārējo un iekšējo aspektu vienotā sakralitātes telpā. Šajos motīvos jūtama senlatvisko reliģisko priekšstatu klātbūtne.

2.2.2. apakšnodaļa analizē protesta motīvus, to paralēles ar Aspazijas agrīno dzeju. Protests pret Dieva noteikto pasaules kārtību un cilvēkam uzliktajām ciešanām F. Bārdas dzejā ieskanas atsevišķos garīgas krīzes brīžos. Dzejojumā “Cīņa ar eņģeli” (1912) pārmetumi nav tieši vērsti pret pašu Dievu, bet eifēmiskā

formā pret sargeņģeli kā debesu spēku pārstāvi. Sirdsskaidrās bērna ticības sabrukuma atainojumā ir vairākas tiešas paralēles ar Aspazijas vārsēm, kā arī daudzas Bībeles reminiscences. Tālākajā risinājumā liriskais varonis saceļas un uzsāk aktīvu cīņu par saviem zaudētajiem bērnības dienu sapņiem. Šis cīņas dziļākais nolūks tomēr nav pašmērķīga spītība, bet alkas pēc galīgā izlīdzinājuma, lai, izejot cauri ciešanai un protesta tumsai, no jauna atrastu harmoniju ar dievišķo. Noslēgumā sniegta daļēja samierināšanās, kas vērienīgi iezīmēto cilvēciskās esības traģēdiju atgriež atpakaļ personiskā plānā, pārvērš to reālistiskā ikdienas drāmā.

2.2.3. apakšnodaļa aplūko poētiski antropomorfizēto Dieva tēlu, kas F. Bārdas dzejas kopainā vairāk iemieso poētisko fantāziju nekā garīgos meklējumus. Šie motīvi liecina par autoru kā jaunā laikmeta cilvēku, kurš brīvi rotaļājas ar sakrāliem tēliem un jēdzieniem. Zemtekstā ietverta labdabīga ironija par antropomorfo Dieva priekšstatu, kas nodala to no pasaules.

2.2.4. apakšnodaļa analizē Dieva būtības, esamības jēgas un mērķa problemātiku reliģiju sintēzes kontekstā. Pirmā pasaules kara ietekmē radušies dzejoļi “Mūžīgās mīklas” un “Pēdējs mērķis” liecina par garīgu krīzi. Izvirzīti jautājumi par predestinācijas un cilvēku brīvās gribas attiecībām indivīda, tautas un cilvēces liktenī, par netaisni bojā gājušo cilvēku ciešanu samērojāmību ar augstāko taisnīgumu. Dzejnieks šaubās, vai ir maldīgies savos priekšstatos par Dievu kā visaptverošu labā avotu, vai varbūt taisnība ir kosmogoniskā dualisma koncepcijai, kas atzīst divu vienlīdzīgu sākotnējo principu eksistenci. Tomēr viņš nepārņem šo ideju. Viņa tēlotais Gaismas Dievs, visticamāk, ir sinkrētisks dažādu reliģisko pieredžu apvienojums, kas padara to loģiski pretrunīgu. Cenšoties atrast jaunu skatpunktu, lai samierinātos ar Dievu, F. Bārda tiecas šīs “mūžīgās mīklas” izprast intuitīvi, meklē risinājumu A. Bergsona filozofiskajā idejā par esamības mūžīgo plūsmu un tapšanas trauksmi, kas ietver dziļāk slēptas likumsakarības. To priekšā atsevišķo likteņu traģismam nav nozīmes, jo cilvēkam nav patstāvīgas būtības. Šie motīvi veido vēl vienu krustpunktu ar Aspazijas dzeju. Šaubas par Dieva iesaisti cilvēces likteņa lemšanā un taisnības uzvaru rada šaubas arī par visa pastāvošā jēgu un par Dieva eksistenci. Mokoši pēdējā mērķa meklējumi noved pie visas esamības bezjēdzības izjūtas. Izeju autors meklē pašas pēdējā mērķa idejas noliegumā. Dieva nemitīgās pārvēršanās motīvs, visticamāk, ir nācis no A. Bergsona filozofijas. Taču F. Bārda nepaliek šādā pozīcijā, bet turpina dziļākas esamības jēgas meklējumus, virzoties uz filozofiskā monisma koncepcijas idejām.

2.2.5. apakšnodaļa analizē krājumā ietverto ideju par Dieva substanciālu klātesamību radībā, pananteisma un panteisma motīvus, to reliģiski filozofisko kontekstu. Krājuma pirmās nodaļas konceptuālie dzejoļi (1916–1917) apliecina jaunu pasaules redzējumu – nav lietas, kurā nebūtu Dieva. Šīs idejas dēļ F. Bārda ir vienkāršojot dēvēts par panteistu. K. Kārklīņš un P. Dāle dzejnieka uzskatu šajos dzejoļos definē kā pananteismu, pamatoti norādot, ka F. Bārdas

dzeja nevienādo Dievu ar pasauli, Dievs ir vienlaikus pasaulei transcendentis un imanents. Cilvēces garīgās domas vēsturē daudzkārt apspriesta problēma par Dieva un viņa radītās materiālās pasaules saikni – vai un kādā veidā Dievs pats ir *klātesošs* materiālajā pasaulē. F. Bārdas dzejas motīvu dziļākai izpratnei promocijas darbā ir plašāk aplūkots šīs problēmas reliģiski filozofiskais konteksts vēsturiskā skatījumā, saistot to ar pasaules radīšanas jautājumu. Šie motīvi ir bieži sastopami 18.–20. gadsimta Eiropas literārajā tradīcijā. F. Bārda A. Bergsona filozofijas ietekmē ideju par Dieva substanciālu klātbūtni radībā saista ar Dzīvības (ar lielo burtu) jēdzienu. Dievs ir pasaulei imanents tieši caur Dzīvību kā viņa izpausmes daudzveidību vienotībā. Tomēr F. Bārdas dzejoļos ir vērojama atšķirīga šīs klātbūtnes izpratne. Daži dzejoļi dod zināmu pamatu saskatīt tajos panteismu, jo izsaka budīsmam un Austrumu filozofijai raksturīgas atziņas par cilvēku kā Dieva daļu, par atšķirības izzušanu starp Dievu un radību. Tomēr atsevišķu būtņu patstāvības noliegums, ideja par telpas un matērijas iluzorumu, kā arī pievēršanās indiešu reliģiskajai domai F. Bārdam nav izveidota pasaules uzskata izpausme. Līdzīgi kā dzejoļi “Pēdējs mērķis” ietvertā Dieva mainīguma ideja šāds redzējums parādās tikai dažos dzejoļos. Taču F. Bārdas pasaules uzskats neapšaubāmi balstās monismā šī jēdziena plašākā izpratnē – vienota, visaptveroša esamības pirmām pamata atziņā. Tas neizslēdz arī personiska Dieva atziņu. Dievs nevis vienkārši pieļauj pasaules ciešanas, bet pats ir klātesošs arī ikvienā ļaunuma un netaisnības izpausmē, kas ir tikai veids kosmiskajā plūdmā. Dzejoļi “Dzīvības kokam” mītiskajā tradīcijā sakņotais Kosmiskais koks, visas esamības modelis, apzīmē Dievu, jo visa esamība ir Dieva izpausme, tādējādi Dievs ir visas esamības manifestācija. Saistot mūžības dievišķo pirmsākumu ar t. s. uroboru – čūsku, kas kož savu asti,– dzejnieks atgriežas pie divpusējās nozīmes, kāda šim simbolam ir seno tautu mītiskajā apziņā (Cirlot, 1971, 246–247; *Mitoloģijas enciklopēdija*, 1993, 26; Hansen-Löve, 2003, 122–123). Šis loks nediferencēti ietver sevī visus esamības aspektus – labo un ļauno, noslēpumaino un atklāto, bezgalīgo un niecīgo. Procesi Visumā un cilvēkā ir viena veseluma izpausmes. Šajā iesaistē cilvēka niecības apziņa kosmiskajos mērogos zaudē traģisma pieskaņu, iegūstot apliecinošu un aktīvu raksturu. Visas esamības vienotība Dievā piešķir jēgu arī vissīkākajai daļiņai, kas caur viņa radošo spēku tiek atraisīta nerimtigajā esības maiņu plūsmā.

2.2.6. apakšnodaļa aplūko kristīgi ievirzīto motīvu attīstību. Panenteistiski monistiska pasaules izpratne nav konsekventa visos F. Bārdas dzejoļos. Paralēli ir radušies daži dzejoļi, kuros, salīdzinot ar pirmo krājumu, ir vairāk izvērsti kristīgie motīvi. No frontes nākušo karavīru ticības atklāsme Pirmā pasaules kara gados saistās ar pareizticīgo tradīciju. Vienkāršā cilvēka ticības tēlojumā ietverta bibeliskā doma, ka Kristus ievēro “vismazākos”. F. Bārda ir nācis no apvidus, kurā bijusi aktīva Brāļu draudzes kustība. Hernhūtisma pasaules izjūtai raksturīgā tieksme pēc sirdsšķīstības un personiskas saiknes ar Dievu ir netieši ietekmējusi viņa dzeju. Brāļu draudzei tuvie motīvi savienojas ar vispārinātu

apskaidrotības stāvokļa atainojumu. Tajā cilvēks iegūst atskārsmi par garīgajām patiesībām, kas nav izprotamas ar prātu. Zemes kā ražas devējas un Svētā vakarēdiena motīvi sasaistīti dziļā sakrālā pārdzīvojumā. Autors apliecina, ka senajos Svētā vakarēdiena iestādīšanas vārdos saredz dziļu gudrību. Tas liecina par lielāku atvērtību kristīgajam pasaules redzējumam dzejnieka isā mūža nogalē, cieņu pret kristīgo tradīciju. Tomēr kristīgie motīvi iekļaujas F. Bārdam raksturīgajos reliģiju sintēzes centienos.

2.2.7. apakšnodaļa apskata dvēseles nemirstības motīvu attīstību. Pirmskara posmā vēl turpināts motīvs par dvēseles dusēšanu kapā, vairāk uzsverot mieru un atpūtu pēc dzīves ciešanām. Krišu karavīru dvēseļu tēlojumā pārradīti latviešu folkloras un mitoloģijas motīvi. Dažkārt dvēseles aiziešanas aina ir biedējošs pretstats dzīvībai. Tomēr otrajā krājumā ir arī dzejoļi, kuros iemiesota ideja par cilvēka dvēseli kā daļu no Visumā noritošajiem bezgalīgajiem maiņu procesiem, kuros tai nav personiskas nemirstības. To var saistīt gan ar hinduisma un budisma izpratni, gan ar līdzīgām antīko filozofu mācībām, kas vēlāk pārņemtas Eiropas jauno laiku filozofijā un literatūrā. Paralēles ar Aspazijas dzeju veido mīlētāju dvēseļu kopības motīvs dažādos esības veidos. Pēdējo gadu dzejoļos iemiesota platoniskajā tradīcijā balstīta ideja par dvēseles preeksistenci, atziņa par atcerēšanos kā dvēseles ceļu atpakaļ pie ideju pasaules, kurā dvēsele ir jau visu zinājusi. Atgriešanās pie patiesās esamības vienlaikus ir arī atgriešanās pie dievišķā pirmavota. Mūža pēdējā gadā tapušajā dzejā F. Bārda pēc sintēzes meklējumiem un monisma posma atkal atgriežas pie debesu un zemes pretstata motīviem, taču tie ir pārradīti jaunā kvalitātē. Preeksistences motīvs sinkrētiski saplūst ar kristīgo paradīzes jēdzienu, parādās cerība uz apskaidrotas dvēseles nemirstību un ieešanu mūžīgā gaismā, kā tas ir kristīgajos priekšstatos. Dzejnieks savos garīgajos meklējumos ilgojas paplašināt cilvēka iespēju robežas. Būtiskāka par racionāli izprastu pasaules uzskatu viņam ir garīgā iedvesma.

SECINĀJUMI

1. Reliģiski filozofiskie motīvi Aspazijas un F. Bārdas dzejā ietver, pirmkārt, tiešas tēlu un izteiksmes līdzekļu paralēles, kas rosina domāt par iespējamām reminiscencēm un savstarpējām ietekmēm, otrkārt, netiešas paralēles, kas iekļaujas tā laika latviešu, kā arī Eiropas dzejai raksturīgu ideju un izjūtu kontekstā. Abi dzejnieki veido šo motīvu tradīcijas latviešu dzejā.
2. Zemes dēla un debesu būtnes attiecības Aspazijas poēmās “Saules meita” (1894), “Patiesība” (1900) un F. Bārdas dzeju krājumā “Zemes dēls” (1911) simbolizē abpusēju saikni starp cilvēcisko un dievišķo. Šis motīvs iekļaujas pasaules kultūrā pazīstamā tipoloģiskā modelī, ko veido esamības sievišķā pirm pamata, arī mūžības, bezgalības personifikācija ideālās sievietes veidolā vai mīlotās sievietes sakralizācija, piešķirot tai pārpusaulīgu ietvaru. Abu autoru dzejā šie motīvi iemieso romantiskajai tradīcijai raksturīgo debesu un zemes simbolikas pretstatījumu, vienlaikus tiecoties uz šo pretstatu sintēzi.
3. Aspazijas un F. Bārdas dzejā ir nozīmīgs paļāvīgās, vēlāk zaudētās bērnu dienu ticības motīvs, kas raksturīgs latviešu klasiskajai dzejai. Vilšanās naivajos bērna ticības priekšstatos saistās ar protestu pret Dievu un viņa noteiktajām pasaules uzbūves likumsakarībām, neatbildamiem jautājumiem par ļaunuma un ciešanu pārmēru virs zemes. Konstatētas Aspazijas dzejoļa “Aina” paralēles un reminiscences F. Bārdas dzejoļi “Cīņa ar eņģeli”. Nepaliekot pie tradicionāli kristīgā pasaules uzskata, abi dzejnieki saglabā bērībā iegūto garīgo sakņu izjūtu.
4. Aspazijas un F. Bārdas dzejā ietverta radniecīga tiekšanās pēc garīgas apskaidrotības visas esamības vienotības, bezgalības un mūžības kosmiskā pārdzīvojumā, kas balstās gan kristīgā misticisma, gan Austrumu reliģiski filozofiskajās tradīcijās. Piemēram, budistisko motīvu sasaiste ar hernhūtismam raksturīgo dvēseles šķīstības motīvu un eņģeļu tēliem veido paralēles starp Aspazijas dzejoļi “Ziemeļu naktis” un F. Bārdas dzejoļi “Lielā vientulība”. Abu autoru dzejā metafiziskās gaismas klātbūtne ataino garīgās realitātes atvēršanos iekšējā atklāsmē.
5. Pirmā pasaules kara gados abi dzejnieki meklē eksistenciālu risinājumu radniecīgos reliģiski filozofiskos konceptos. Aspazijas un F. Bārdas pasaules izjūta sasauca, skatot esamību kā mistēriju, kuras jēgai var tuvoties intuitīvā atskārsmē, iekļaujoties nemitīgajā dzīvības tapšanas un maiņu plūsmā. Šajā kopainā zūd ikvienas atsevišķās daļas nozīmība, jo svarīgs ir tikai kopējais plūdums. Šis A. Bergsona grāmatā “Radošā evolūcija” izteiktās idejas abi dzejnieki ietver gan teorētiskās pārdomās, gan radniecīgos dzejas motīvos,

- piemēram, Aspazijas dzejoļos “Ziedoņa atmoda”, “Kalnu upe”, “Viss plūst” un F. Bārdas dzejolī “Mūžīgās miklas” ūdens un upes straumes simbolika ir gandrīz identiska. Tā balstās mītiskās apziņas priekšstats un pasaules kultūras tradīcijās. Cilvēka un dabas metafiziskā vienotība abu autoru dzejā ir atainota kā nemateriālā esamības pirmsākuma izpausme.
6. Aspazijas un F. Bārdas dzejā sasaucas platoniskās filozofijas tradīcijā sakņoti motīvi, kas šīs zemes esību skata kā garīgās realitātes atspulgu. Dvēsele ilgojas izkļūt no matērijas sprosta, atgriezties pie patiesās esamības pirmavota. Piemēram, Aspazijas dzejolis “Vientulības krāsa” un F. Bārdas dzejolis “Atgriešanās” veido paralēles platonisko ideju atklāsmē.
  7. Atsevišķos Aspazijas un F. Bārdas garīgo meklējumu laikposmos ir konstatēti radniecīgi priekšstati par Dieva substancīālu klātbūtni visā esamībā, panenteismam, panteismam un monismam raksturīgi motīvi, kas piešķir esamības vienotībai metafizisku pamatu. Tie balstās Austrumu reliģiju un platoniskās filozofijas tradīcijas idejās, kas pārņemtas Eiropas romantisma un simbolisma dzejā. Piemēram, Aspazijas dzejolī “Izīda” saskatāmas paralēles ar F. Bārdas dzejoļiem “Mans Dievs”, “Es”, “Dzīvības kokam”. Visas esamības radišanas un pastāvēšanas konceptā ir nojaukta robeža starp Radītāju un radību, jo radot viņš reizē arī pats rodas. Atziņa par vislielākā klātbūtni vismazākajā ir ietverta radniecīgos poētiskos tēlos. Dievišķās pirmbūtības avots tomēr nav vienādots ar radību, jo tas pastāv arī pāri radībai. Abu dzejnieku dievības izpratni šajos dzejoļos var saukt par pananteistisku monismu.
  8. Aspazijas un F. Bārdas dzejā izpaužas reliģiju sintēzes centieni. Reliģiski filozofiskie motīvi abu autoru dzejā balstās gan pasaules tautu mītiskās apziņas priekšstatos, gan kristietības, platoniskās filozofijas tradīcijas, Austrumu reliģiju, latviskās dievatziņas, gan Eiropas klasiskajā dzejā ietverto ideju apvienojumā ar patstāvīgām atskārmēm.
  9. Abu dzejnieku darbos ir sastopami universāli simboli, kas sakņojas senās pasaules mītisko priekšstatu (īpaši kosmogonisko priekšstatu) tradīcijās, piemēram, Dzīvības koks, Dzīvības upe, urobors, debesskalns / dimantkalns, debesskalējs, saules un mēness simbolika. Lietojuma konteksts apliecina šo jēdzienu semantisko slāņu izpratni.
  10. Aspazijas un F. Bārdas dzejā īpaši nozīmīga ir atziņa par dvēseles nemirstību. Viņu dzeju raksturo daudzveidīgi meklējumi par cilvēka iespējamo likteni pēc nāves. Aspazija krājumā “Dvēseles ceļojums” (1933) attīsta F. Bārdas dzejolī “Zilnieki” aizsāktos motīvus, kas ietver ideju par dvēseļu mistisko kopību ārpus materiālās pasaules robežām un pārveidi dažādās esības formās, kā arī šaubas par individuālu nemirstību. Aspazijas dzejolī “Saules meitas” un F. Bārdas dzejolī “Karā kautas dvēselītes” var saredzēt līdzīgus kritušo karavīru dvēseļu tēlus. Abiem dzejniekiem latviskie veļu priekšstati sinkrētiski savienojas ar kristīgo, platonisko, Austrumu filozofijas u. c.

tradīciju ietekmēm. Abu autoru dzejā ietvertas dvēseles preeksistences un reinkarnācijas idejas.

11. Aspazijas un F. Bārdas dzejā ir ietvertas mākslinieciski izteiksmīgas Bībeles motīvu alūzijas un reminiscences. Šie motīvi bieži ir sekularizēti, izmantojot tos kādu citu ideju izteikšanai. Izmantotas asociatīvas paralēles ar Kristus upuri, piemēram, Aspazijas dzejoli "Pietā", F. Bārdas dzejoli "Līgavainis". Abu autoru mūža noslēguma dzeja liecina par lielāku atvērtību kristīgajam pasaules skatījumam, apliecina sāpju šķīstījošo vērtību. Kristīgie motīvi iekļaujas abiem dzejniekiem raksturīgajos reliģiju sintēzes centienos.
12. Aspazijas garīgais ceļš ir virzījies spirālveidīgi – no bērnu dienu kristīgās ticības uz tās pakāpenisku zaudēšanu un tad intensīviem atpakaļceļa meklējumiem pie personiska Dieva atziņas dzīves nogalē. Agrīnā posma dzejā vērtību sistēmas meklējumi vērsti uz kristīgās ticības un jaunā laikmeta sabiedrisko ideālu sintēzi. Kristus tēls skatīts liberālteoloģiskā ievirzē nevis kā Dieva Dēls, bet kā vizizcilākais patiesības meklētājs.
13. Pēc 1905. gada personiska Dieva jēdziens Aspazijas dzejā parādās vienīgi zaudētās bērnu dienu ticības atmiņu gaismā. Nekurienes un pasaules harmonijas motīvi ietver panteistiskas izjūtas. Sekojošo pavērsienu materiālisma virzienā 1920. gadu 2. pusē nomaina pakāpenisks lūzums uzskatos, atzīstot Dievu kā kosmisko pirm spēku. Nozīmīgi ir radīšanas elpas jeb pneumas, garīgo sfēru motīvi, idejas par pasaules dvēseli, cilvēku kā Dieva līdzradītāju. Dievišķā upura ideja ir skatīta reliģisko un mitoloģisko priekšstatu sintēzes kontekstā kā cilvēces attīstības priekšnoteikums, simbols tās garīgai atdzimšanai.
14. Aspazijas mūža pēdējā posmā pakāpeniski notiek atgriešanās pie personiska Dieva jēdziena, lūgšanas. Nepublicētie Aspazijas dzejoļu rokraksti, piemēram, "Magdalēnas zelta mati", "Lielākais vārds" apliecina būtisku pagriezienu viņas reliģiskajos uzskatos mūža nogalē. Pēdējā dzīves gadā tapušajos dzejas uzmetumos Kristus atzīts par Dieva dēlu. Tomēr būtu pārsteidzīgi apgalvot, ka Aspazija mūža noslēgumā ir pilnībā atgriezies pie kristietības, jo saglabājušies tikai daži šādi uzmetumi.
15. F. Bārdas filozofiskie meklējumi iemieso ideju par visu reliģiju principiālu vienādību, interesi par tolaik novatorisko psiholoģisko pieeju reliģiskiem jautājumiem. Agrīnajā dzejā dominē saasināts laicīgā un pārilaicīgā aspekta pretstatījums. Sapnim, kas simbolizē garīgo realitāti, ir piešķirtas sakrālas, pat pestījošas funkcijas. F. Bārdas attieksme pret nāvi ir divdabīga. Agrīnajā dzejā saskatāmas kristīgā mortālisma iezīmes, dvēseles "dusēšana kapā" sajusta kā biedējošs priekšstats.
16. Pirmā pasaules kara gados F. Bārdas dzejā ieskanas šaubas, filozofiska pamata meklējumi, lai rastu attaisnojumu Dieva noliktajai esamības kārtībai. Vēlākajā dzejā dominē virzība uz pretstatu sintēzi. Poētiski antropomorfizētā Dieva tēls iemieso radošas fantāzijas izpausmes. Kristīgi ievirzītie motīvi

tiecas uz hernhūtisma garīgajai gaisotnei raksturīgās sirdsšķīstības atklāsni. Dvēseles nemirstības motīvu attīstībā pārsvaru gūst platoniskās filozofijas tradīcija.

17. Aspazijas un F. Bārdas dzeja iekļaujas sava laikmeta latviešu un Eiropas dzejas kontekstā. Blakus abu autoru motīvu paralēlēm un iespējamām savstarpējām ietekmēm reliģiski filozofisko motīvu atklāsme Aspazijas dzejā sabalsojas ar Raiņa, J. Poruka, R. Baloža, Novāliša, M. Ļermontova dzejas motīviem; F. Bārdas dzejā – ar J. Poruka, R. Blaumaņa, K. Skalbes, A. Saulieša motīviem. Līdz šim vairāk uzsvērtā F. Bārdas dzejas saikne ar vācu dzeju (Novālišu, R. M. Rilki, S. Georgi), taču var konstatēt radniecīgus motīvus arī krievu simbolistu (A. Bloka, F. Sologuba, V. Ivanova, K. Baļmonta) poētikā.

**UNIVERSITY
OF LATVIA**

FACULTY OF HUMANITIES

Ilona Miezīte

**RELIGIOUS PHILOSOPHICAL MOTIFS
IN THE POETRY
OF ASPAZIJA AND FRICIS BĀRDA**

SUMMARY OF THE DOCTORAL THESIS

Submitted for the degree of Doctor
of Linguistics and literary studies
Subfield of History of Latvian literature

Rīga 2024

The doctoral thesis was carried out: at the Chair of History and Theory of Latvian Literature, Faculty of Humanities, University of Latvia, from 2011 to 2024.

The thesis contains the introduction, two chapters, conclusions, reference list.

Form of the thesis: dissertation in field of Linguistics and literary studies, subfield of History of Latvian literature.

Supervisor: Dr. Phil. **Māra Grudule**, professor at the Faculty of Humanities, University of Latvia.

Reviewers:

- 1) Dr. habil. philol. **Benedikts Kalnačs**, Professor, University of Latvia;
- 2) Dr. philol. **Maija Burima**, Professor, University of Daugavpils;
- 3) Dr. philol. **Kārlis Vērdiņš**, University of Latvia.

The thesis will be defended at the public session of the Doctoral Committee of fields of Linguistics and Literary Studies and Music, Visual Arts and Architectural Sciences, University of Latvia, at 14.00 on December 12, 2024 at the Faculty of Humanities, Visvalža Street 4a, at auditorium 402, in Riga.

The thesis is available at the Library of the University of Latvia, Kalpaka blvd. 4.

This thesis is accepted for the commencement of the degree of Doctor of Linguistics and literary studies on December 12, 2024 by the Doctoral Committee of fields of Linguistics and Literary Studies and Music, Visual Arts and Architectural Sciences, University of Latvia.

Chairman of the Doctoral Committee _____ / Ausma Cimdiņa /
(signature)

Secretary of the Doctoral Committee _____ / Iveta Narodovska /
(signature)

© Ilona Miežīte, 2024
© University of Latvia, 2024

ISBN 978-9934-36-320-7
ISBN 978-9934-36-321-4 (PDF)

ABSTRACT

The aim of the thesis “Religious Philosophical Motifs in the Poetry of Aspazija and Fricis Bārda” is to reveal the artistic expressions of diverse religious and philosophical ideas and adaptations in the poetry of Aspazija (born Johanna Emīlija Lizete Rozenberga, later married as Valtere, and then as Elza Pliekšāne, 1865–1943) and Fricis Bārda (1880–1919), and to compare and identify the common tendencies. The poetic legacies of Aspazija and F. Bārda embody a fundamental perspective that distinguishes their era’s poetry from that of earlier times: humans are free in their relationship with God to question, protest, and seek. Despite their different personalities, they converge at certain thematic intersections. Often, the religious and philosophical motifs in their poetry do not affirm traditional faith values but encompass complex and diverse spiritual quests based on a synthesis of Christian traditions, Platonic philosophy, mythology, Eastern spiritual teachings, Latvian folk beliefs, and ideas drawn from European classical poetry. At periods in their spiritual exploration, they exhibit similar concepts of God’s substantial presence in all existence, with motifs characteristic of pantheism and monism. Both authors place special emphasis on the concept of the soul’s immortality. Their works contain artistically expressive allusions and reminiscences of Biblical motifs. To date, Aspazija’s poetry has received little analysis regarding religious motifs. This thesis draws upon her unpublished poems and drafts, housed in the collection of the Museum of Literature and Music, which have not been previously studied. Religious motifs in F. Bārda’s poetry have been examined more broadly, mainly during the interwar period in Latvia, warranting a more extensive contemporary reassessment of this theme. The thesis is an interdisciplinary study, integrating literary studies with the history of comparative religion, philosophy, theology, and folklore. The literary analysis is enriched with contextual discussions on the historical development of spiritual thought, to further uncover the religious, philosophical, and mythological foundations of these motifs.

The primary research methods used in this work include comparative historical, cultural-historical, and hermeneutic methods. The doctoral thesis consists of two parts. The first part examines Aspazija’s poetry (five chapters), and the second part examines F. Bārda’s poetry (two chapters).

Keywords: Latvian Romantic poetry, religion, philosophy, history of ideas, Aspazija, Fricis Bārda.

TABLE OF CONTENTS

GENERAL DESCRIPTION OF THE WORK	37
Research topic, relevance and novelty	37
Aim, tasks and hypothesis of the thesis	40
Research methods applied in the thesis	41
Structure of the thesis	42
Sources and literature used in the elaboration of the thesis	42
Main results of the study	45
Approval of the thesis results	45
OUTLINE OF THE THESIS	50
CONCLUSIONS	63
LIST OF SOURCES AND REFERENCES USED IN THE ABSTRACT OF THE THESIS	67

GENERAL DESCRIPTION OF THE WORK

Research topic, relevance and novelty

The search for answers to religious and philosophical questions and the expression of these searches within diverse cultural phenomena are fundamental components of any nation's spiritual heritage. Like the literature of many other cultures, Latvian literature, especially poetry, features a surprisingly rich array of religious and philosophical motifs. These motifs underscore the thematic importance of religion within the literary landscape, showing the deep involvement and organic presence of religious concepts, imagery, and symbols in both creative processes and the broader fabric of life.

The terms *religion* and *religious* are traditionally used in two senses. In a narrower sense, they imply adherence to specific doctrines or cults. In a broader sense, these terms lack a single unified definition in religious studies. In fact, 21st-century theoretical literature often acknowledges that such a definition may be impossible due to the wide array of aspects covered by religion (Krisīds, 2003, 191; Tēraudkalns, 2014, 18). However, specific works do attempt to define the terms for research purposes (Tēraudkalns, 2014, 19).

In the context of the thesis, the concept of religion, in its broadest sense, denotes a person's attitude toward the transcendent, acknowledging the existence of an immaterial fundamental principle underlying the structure of the world. Here, the term *religious* is understood in its broadest sense, while *religious philosophical motifs* include both religious and philosophical themes with connections to religious aspects as interpreted by the author.

The term *motif* originates from the Latin *movere* (to move) (Barnhart, 2000, 681). In literary history, it was introduced in the 18th century from music theory (Burdorf, 2005, 143). In literary studies, the term's meaning can vary, leading to differing definitions, significance, and positions of motifs in poetry analysis. In a narrower sense, a motif may refer to a repeated element of a text – such as an image, theme, or identifiable phrase (Peck, Coyle, 2002, 165). In a broader sense, it is seen as a specific expression of a theme, a core element of a literary work's text (Hawthorn, 2000, 361). This thesis takes the broader view of motif, while also examining recurring elements in poetic structure to explore the development of religious motifs in the poetry of Aspazija and Fricis Bārda in connection with the evolution of their spiritual quests.

British philosopher and theologian George Chryssides outlines a set of features that allow the identification of religion, some of which aptly characterize

the religious motifs present in the works of the poets under study. These include the search for answers to “life’s most fundamental questions: ‘Why do I live?’ ‘What happens after death?’ ‘Does a God or supernatural power exist that created and sustains the universe?’” Additionally, they often serve as generalized life techniques and strategies, a kind of ethical guide (Krisīds, 2003, 192).

A broadly defined concept of religion is difficult to separate from philosophy. Religious motifs in poetry are closely related to the adaptation of ideas from various *philosophical currents*. Both Aspazija and Frīcis Bārda attended philosophical lectures, extensively read philosophical literature, and engaged with various religions, ancient mythologies, and folklore traditions. These interests deeply influenced their poetry. At the same time, they were independent thinkers, so references to ideas found in the history of spiritual thought should be seen as conceptual kinships rather than direct influences unless otherwise indicated.

Baltic German philosopher Gustav Teichmüller (1832–1888) already in the 19th century examined all philosophical systems as variations of certain worldviews (Teichmüller, 1874). All inherited spiritual ideas, in turn, are genetically rooted in mythical consciousness (Rubenis, 2018, 118). Each generation’s thinkers revisit existential problems, often independently discovering similar ideas expressed centuries earlier. The same can be said for *literary motif* kinships. Often, only hypotheses can be formed about whether a certain motif was influenced or emerged independently. Without explicit indications, it is more accurate to speak of *parallels*.

In addition to these aspects, there exists another genre within literary tradition – the use of Biblical and other sacred texts, religious concepts, and ideas as poetic expressions. Mythopoetics researcher Aage Hansen-Löve notes that the symbols used in poetry often stem from an existing semiotic system, giving it new meaning or a new level of generalization. Understanding this system is essential to grasp the metaphysical, symbolically sacred meaning of the text (Hansen-Löve, 2003, 7–12). Literary scholar Rita Špune points out that religious motifs in poetry often establish metonymic or paraphrased relations with sacred texts (Špune, 2008, 155). These allusions and reminiscences sometimes intertwine with the poets’ existential questions but may also contrast with their opinions. Frequently, elements from sacred texts are secularized, imbued with opposite meanings. Religious symbol researcher Francis Alendry Villena concludes: “Whether the author agrees or disagrees with the popular form of religious thought, religious symbolism provides a way to express views on this topic and a creative means to integrate spirituality or personal reflections into their work.” (Villena, 2018, 1)

Therefore, it is fitting that Latvian poetry from this period features many *Biblical motifs*. Literary scholar Māra Grudule notes that this is due to both Latvian household culture and family traditions, where Bible knowledge was

commonplace, as well as an era-wide fascination with mythology – Latvian, Lithuanian, and classical mythologies – that treated the Bible as just another mythic source, open to reinterpretation. (Grudule, 2009, 77)

In this thesis, *religious* or *religious philosophical motifs* appear when the poet is positioned in relation to the transcendent or the cultic, or when allusions and reminiscences from religious texts, traditions, or ideas are used as images, symbols, themes, or recognizable phrases.

The study of religious and philosophical themes in poetry holds a dual significance. From the perspective of literary history, it enables a deeper understanding of both the broader literary landscape and its diverse developmental trends, as well as the individual personalities of poets, the complex processes of their formation, and the poetic expressions of their spiritual lives and cultural erudition. Without an understanding of the significant impact of religion on the personalities of poets and literary processes, a comprehensive view of the development of our poetry is unattainable.

From the perspective of religious studies, poetry analysis reveals the diversity of spiritual quests, the cultural-historical traditions of Christianity, as well as the distinctive adaptations of other religious and philosophical ideas in Latvia. It shows religion's role within the general cultural context, its connection with other spheres of intellectual life, and can even open new aspects within the field of religious philosophy. Clergyman and theologian Pēteris Cirsis (1915–1989) acknowledges, that art makes the fundamental ideas embedded in reality perceptible in a unique way. (Cirsis, 1974, 58)

In the 21st century, intensive work has begun in this field. Scientific conferences, article collections, and academic works have been dedicated to the theme of *literature and religion*. However, it is sometimes felt that literary researchers lack a religious foundation, while theologians lack philological qualifications, highlighting the need for an interdisciplinary approach to the research of this subject.

The period under consideration – the late 19th and early 20th centuries – was chosen for this thesis because it was during this time, after a period of rapid and fruitful introduction, that Latvian poetry achieved a level of artistic maturity befitting a cultural nation. Distinctive personalities emerged, embodying in their creative expressions a diversity and complexity of spiritual quests characteristic of a cultured people. In today's context, as Latvian poetry once again seeks its place in the broader European and global cultural landscape, these legacy gains special relevance.

This thesis analyses religious motifs in the poetry of two significant figures in Latvian literary classics. **Aspazija** and **F. Bārda** are poets whose contributions are inseparable from our cultural identity. These poets were chosen to be examined within a single work because, first, their poetic legacies feature a particularly high degree of adaptation of **diverse religious philosophical ideas**, along with

notable efforts at their synthesis. Second, these distinct personalities share specific **thematic intersections** that have not been fully recognized and acknowledged in prior literary research. Most often, the religious and philosophical motifs in their poetry are not affirmations of traditional faith values but rather reflect complex and varied processes of spiritual searching. The study emphasizes the significance and uniqueness of each poet as an individual personality, while also comparing common themes and noting parallels and potential mutual influences.

Religious motifs in Aspazija's poetry have so far been addressed fragmentarily in literary history, without a detailed evaluation. Aside from the publications of the thesis's author, her unpublished poems and drafts, preserved in manuscript form at the Museum of Literature and Music, have not been studied. The thesis closely traces the changes and development of Aspazija's religious and philosophical views.

F. Bārda's poetry has been relatively well analysed in the context of religious motifs. However, some insights expressed during the interwar period, such as the increasingly positive perception of death in F. Bārda's poetry, have not been sufficiently reassessed in modern times. This research examines some crucial aspects of his poetry that have remained largely unnoticed, such as the potential impact of F. Bārda's translation "Ievads tagadnes filozofijā" of Alois Riehl's (1844–1924) "Introduction to Contemporary Philosophy" (Riehl, 1908; originally published as *Zur Einführung in die Philosophie der Gegenwart*, 1903) on Fr. Bārda's poetry.

The thesis places the spiritual quests of both poets within a broader context of religious synthesis. It traces in detail the use of Christian symbolism, the diversity and development of themes related to the immortality of the soul, and their evolution within their poetry.

Aim, tasks and hypothesis of the thesis

Research objective: to identify the artistic expression of diverse religious and philosophical ideas and concepts in the poetry of Aspazija and F. Bārda, comparing and establishing common trends.

Research tasks

- to uncover the development and diversity of Aspazija's and F. Bārda's worldviews in the context of religious philosophical thought and the trends of the late 19th to early 20th centuries.
- to examine the artistic depiction of spiritual life, emotions, and reflections in these poets' poetic legacies;
- to analyse the religious philosophical concepts related to the soul's afterlife and potential pre-existence in their poetry and the poetic transformations of these ideas;

- to investigate the allusions to the Bible and other religious philosophical texts and concepts, exploring the diverse applications of these motifs in Aspazija's and F. Bārda's poetry;
- to compare the common and distinctive religious philosophical motifs in the poetry of these authors, identifying parallels and potential mutual influences.

Research hypothesis: the poetic legacy of Aspazija and F. Bārda vividly embodies a fundamental principle that distinguishes their era's poetry from earlier periods: humankind is free in its relationship with God – entitled to question existence in the universe, the divine order, its meaning and purpose, even to challenge or reject God's justice, personality, or existence. Church dogma is not binding, and individuals in their spiritual quests may freely synthesize Christian beliefs with ancient Latvian traditions, other religions, philosophical directions, and their own insights.

Research methods applied in the thesis

The comparative historical method is a primary approach, closely tied to **interdisciplinarity**, integrating literature with religion, philosophy, and other verbal expressions of human knowledge (Rožkalne, 2001, 33). In this thesis, it connects literary studies with comparative religious history, philosophy, theology, and folklore, identifying related religious philosophical motifs and their poetic revelations in Aspazija's and F. Bārda's poetry. This method compares them with analogous motifs in Latvian and occasionally European poetry, supplementing literary analysis with the context of religious philosophical ideas within human spiritual thought, aiming to reveal their religious philosophical and mythological roots.

The cultural-historical and *biographical method* aids in exploring the personal development of Aspazija and F. Bārda within their cultural environment, enhancing understanding of the formative processes of their spiritual lives, which indirectly reflect in their poetry. This approach aligns with insights from *New Historicism*, emphasizing the writer's subjectivity and allowing multiple interpretations of texts (Bressler, 2003, 181; Burke, 2008, 91–92).

The chronological approach in studying the poetic legacy considers the development of personality and changes in beliefs, opinions, and feelings. Errors in literary criticism often arise by juxtaposing poems written decades apart and trying to extract a *unified* worldview. The chronological approach is particularly crucial when discussing religious philosophical motifs, as Aspazija's and F. Bārda's attitudes toward these questions evolved over their lifetimes.

The hermeneutic method in text analysis emphasizes the subjectivity of interpretation. Norwegian scholar Ingvild Sælid Gilhus suggests that the hermeneutic approach suits the analysis of religious texts. The hermeneutic

guidelines involve text detailing, contextualization, cultural comparison, posing new questions to the text, and revealing the dialectic between text structure and meaning (Gilhus, 2021, 275–284). This thesis seeks to comprehend and reveal the author's intent; however, in the humanities, absolute objectivity is unattainable due to poetry's imagery, varied use of figurative language, and indirect, sometimes paradoxical, expression. Multiple interpretive options are occasionally indicated.

Structure of the thesis

The thesis comprises **an introduction** and **two parts**. The first part focuses on analysing religious philosophical motifs in Aspazija's poetry, divided into five chapters according to stages in her life and poetry. The second part examines F. Bārda's religious philosophical motifs, covering an analysis of both of his poetry collections. Chapters follow a chronological order, with subchapters reflecting the thematic scope of the analysed motifs. **Conclusions** summarize the thematic parallels between Aspazija's and F. Bārda's poetry and give an overview of the unique motifs specific to each poet. The thesis is 200 pages long.

Sources and literature used in the elaboration of the thesis

Published sources

The analysis of **Aspazija's poetry** based on *Kopotī raksti* (Collected Works, 2 Vol., 1985–1986) as a primary source. At the outset of this thesis, a newer edition of the Collected Works was not yet available, and even now, it does not encompass all her works. Additionally, Volume 2 of the new edition (*Kopotī raksti*, 2. sēj., 2018), Aspazija's poetry publications in the newspaper *Jaunākās Ziņas* (1931), and in *Raiņa un Aspazijas gadagrāmata* (Rainis and Aspazija Year-Book, 1968, 1974) were used. Other writings from Aspazija's Collected Works, Volumes 4–6 (*Kopotī raksti*, 4.–6. sēj., 1987–1988), and from the newspaper *Jaunākās Ziņas* (1931–1934), among others, were consulted to contextualize her poetry.

The analysis of **F. Bārda's poetry** and its context was based on *Raksti* (Works, 2 Vol., 1990–1992), which include both of Bārda's poetry collections, much of his uncollected poetry, and other compositions.

Manuscript sources

Aspazija's poetry analysis includes unique manuscripts of cultural-historical value – hundreds of unpublished poems, drafts, and notes from the collections of the *Museum of Literature and Music*, largely unexplored until now. Most of these were composed in the final years of her life, the late 1930s and early 1940s.

Key manuscripts of Aspazija's poetry used include RTMM 73882 Asp. R 8/3, RTMM 73895 Asp. R 9/1, RTMM 30544 Asp. R 9/5, and RTMM 73889 Asp. R 10/1. **Other manuscripts** in the Museum's collection, such as Aspazija's *diaries* (e.g., *Dienagrāmata* (Diary, 1897–1908), RTMM 86669 Asp. R 19/1), *memoires, notes, and lecture transcripts*, were also consulted, e.g. *No Cīrihes lekcijām* (From the Zurich Lectures, 1910s), RTMM 76472 Asp. R 16/10; *Nāve un mūžības ideja* (Death and the Idea of Eternity, 1929–1930), RTMM 86684/6 Asp. R 16/15; An Anthology of Poetry compiled by Aspazija (1902–1905.), RTMM 82699 Asp. R 24/1.

The manuscripts of **F. Bārda** have been preserved to a significantly lesser extent than those of Aspazija. No unpublished poems exist, and most draft versions differ little from the published versions. In analyzing the poems *Mūžīgās mīklas* (Eternal Riddles) and *Dzīvības kokam* (For the Tree of Life), drafts from *18 dzejas* (18 Poems, 1915), RTMM 53750 F. Bārd. R 3/1, and *Dziesmas un lūgšanas dzīvības kokam* (Songs and Prayers to the Tree of Life, 1916–1919), RTMM 115971 F. Bārd. R 3/3 were used. His views on religion are further illuminated by the unpublished manuscript *Pārrunājamā incidentā* (In the Incident under Discussion, 1917), RTMM 53744 F. Bārd. R 1/4.

Literature

Literary-historical reviews of the authors from the period under review and contemporary authors

For **Aspazija's poetry**, the primary literature includes the work of Fricis Freidenfelds (1886–1959), *Reliģija Aspazijas rakstos* (Religion in Aspazija's Writings, 1918), the only study dedicated solely to this topic prior to the author's publications. Inese Bondare's article *Aspazija un neoplatonisma idejas: kopīgais un atšķirīgais* (Aspazija and Neoplatonism: Similarities and Differences, 1996) also devotes considerable attention to the religious and philosophical motifs. Other aspects are discussed in various literary publications, such as Janīna Kursīte's *Laiks un telpa Aspazijas dzejā* (Time and Space in Aspazija's Poetry, 1999), which provides insights for analyzing the poem cycle *Dvēseles ceļojums* (A Journey of the Soul). Articles by Jānis Kārklīšs (1891–1975) and Ausma Medne (1924–2010) in *Raiņa un Aspazijas Gadagrāmata* (1967, 1969), as well as philosophical works by Ella Buceniece and Zaiga Ikere (2016, 2017), deepen the understanding of Aspazija's worldview.

For **F. Bārda's poetry**, interwar publications, such as Pauls Dāle's (1889–1968) essay *Friča Bārdas dzejas reliģiski filozofiskie motīvi* (Religious and Philosophical Motifs in Fricis Bārda's Poetry, 1934), Zenta Mauriņa's (1897–1978) doctoral thesis *Friča Bārdas pasaules uzskats* (Fricis Bārda's Worldview, 1938), and Kārlis Kārklīšs' (1888–1961) *Friča Bārdas dzeja* (Fricis Bārda's Poetry, 1935), clarified religious and philosophical themes, though they also contributed to

some stereotypical views. Edgar Sūna's (1900–1981) book *Fricis Bārda. Dzīve un dzejnieka persona* (Fricis Bārda. Life and Poet's Persona, 1925), Kārlis Kraujiņš' (1879–1975) *Friča Bārdas biogrāfija* (Biography of Fricis Bārda, 1935), and Antons Austrīņš' (1884–1934) memoir *Friča Bārdas piemiņai* (In Memory of Fricis Bārda, 1929) offered deeper insights into the poet's spiritual development. Daina Ģeibaka's thesis *Tropi Friča Bārdas dzejā* (Tropes in Fricis Bārda's Poetry, 1986) provides an in-depth analysis of the poetic imagery. Contemporary research, such as Rita Elstiņa's *Dzīvības eksistenciālais pārdzīvojums Friča Bārdas dzejā* (Existential Experience in Fricis Bārda's Poetry, 2010), Edgars Lāms' *Pasaules šausmas Friča Bārdas dzejā* (Horror of the World in Fricis Bārda's Poetry, 2012), and the monograph *Friča Bārdas dzīves un dzejas gadalaiki* (Seasons of Fricis Bārda's Life and Poetry, 2017), point out previously underexplored aspects.

Religious philosophical literature

The religious philosophical literature used provides insights into the diverse connections of Aspazija's and F. Bārda's poetry with religious philosophical currents and mythological perspectives. This includes a balanced consideration of the contributions of their contemporaries, alongside modern interpretations. *Biblical* references provide allusions within the poetry. Key references include Mircea Eliade's "The Myth of the Eternal Return" (Latv. transl. 1995) and "The Sacred and the Profane" (Latv. transl. 1996), as well as J. Kursīte's *Dainu kodekss* (The Code of Dainas, 2020). The book "A New Vision of Reality" (Latv. transl. 2017) by comparative religion historian Bede Griffiths (1906–1993) was used to delve deeper into *various religions, religious philosophical terms, and concepts*. This work reveals aspects of religious synthesis close to Aspazija and F. Bārda, along with "Indian Literature: The Earliest Period" (1985), "Meditations" (Latv. transl. 1991) by Marcus Aurelius (121–180), and others. The mentioned above "Introduction to Contemporary Philosophy" by A. Riehl elucidates concepts significant to F. Bārda. In the field of *Christian theology*, the influence of Lutheran traditions on both poets is noted, with *Evangeliskā dogmatika* (Evangelical Dogmatics, 1939) by Voldemārs Maldonis (1870–1941) offering a closer match to their religious outlook. Works by Lutheran and Catholic authors, including Kjell Olav Sannes' "Lutheran Faith: A Commentary on the Augsburg Confession" (1980) and P. Cirša' *Dogmu Dievs* (The God of Dogma, 1965), elucidate distinctions from Christian dogma. Symbol dictionaries by Juan E. Cirlot (1916–1973) and John Baldock, and A. Hansen-Levé's "Mythopoetic Symbolism" (2003) were referenced to clarify *religious and mythological symbols*.

Main results of the study

A comprehensive analysis of the religious philosophical motifs in Aspazija's and F. Bārda's poetry was conducted, with conclusions drawn about how these motifs reflect the spiritual quest of both poets and reveal potential parallels and mutual influences between their works.

Approval of the thesis results

Scientific publications on the topic of the thesis

1. Grieķu mitoloģijas motīvi Aspazijas dzejā. *Hellēņu mantojums*. LU Klasiskās filoloģijas nodaļa, Hellēnistikas centrs. Rīgas 2. starptautiskās hellēnistiskas konferences materiāli. [Motifs of Greek Mythology in Aspazija's poetry. *Hellenic Heritage*. Department of Classical Philology, Centre of Hellenistics. Proceedings of the 2nd International Hellenistic Conference in Riga.] – Rīga: University of Latvia, 2008, pp. 138–148.
2. Reliģiskie motīvi Aspazijas mūža nogales dzejā. *Literatūra un reliģija*. Zinātnisko rakstu krājums. [Religious Motifs in Aspazija's Late Poetry. *Literature and Religion*. Collection of scientific articles.] – Rīga: Jaunā Daugava, 2011, pp. 50–59.
3. Hernhūtisma pēdas latviešu dzejā (19. gs. 2. puse–20. gs. 1. puse). *Vidzeme, baznīca, sabiedrība laikmetu maiņā*. Zinātnisko rakstu krājums. [Traces of Hernhutism in the Latvian Poetry (2nd Half of the 19th Century – 1st Half of 20th Century). *Vidzeme, church, society at the change of eras*. Collection of scientific articles.] – Valmiera: Vidzeme University of Applied Sciences, 2009, pp. 69–83.
4. Pazudušā dēla tēls latviešu klasiskajā literatūrā. *Literatūra un reliģija*. Zinātnisko rakstu krājums. [The Image of the Prodigal Son in the Classical Latvian Literature. *Literature and Religion*. Collection of scientific articles.] – Rīga: Jaunā Daugava, 2010, pp. 63–67.
5. Bībeles reminiscences latviešu klasiskajā dzejā. *Valsts valodas komisija. Raksti*. 6. sēj. Tulkojums – kultūrvēsturisks notikums III. Bībeles tulkojumi: teorija, vēsture, mūsdienu prakse. [Biblical Reminiscences in Latvian Classical Poetry. *Articles of the State Language Commission*. Vol. 6. Translation – Cultural and Historical Event III. Bible Translations: Theory, History, Contemporary Practice.] – Rīga: Zinātne, 2014, pp. 61–78.
6. Scientific publication accepted for publication: Kristīgie motīvi Friča Bārdas dzejā. [Christian Motifs in the Poetry of Fricis Bārda.] *Ceļš*, no. 75 [– Rīga: University of Latvia Press, 2024]
7. Scientific publication submitted for publication (as of 25.10.2024): Garīgo meklējumu krustpunkti Aspazijas un Friča Bārdas dzejā. *Aktuālas problēmas literatūras un kultūras pētniecībā*. Zinātnisku rakstu krājums.

[Intersections of Spiritual Quests in the Poetry of Aspazija and Fricis Bārda. *Current Problems in Literary and Cultural Research*. Collection of scientific articles.] Vol. 30 [– Liepāja: RTU Liepāja, 2024].

Other publications on the subject of the thesis

Reliģiskie motīvi Aspazijas dzejā. [Religious Motifs in Aspazija's Poetry.] *Svētdienas Rīts*, 25.03.2006., no. 12, pp. 8.–10.

Publications indirectly related to the topic of the thesis (*used in the thesis for comparison of Aspazija's and F. Bārda's poetic motifs with other authors' poetry, understanding of biographical facts, etc.*):

Research publications

1. Garīgo meklējumu liecības Aleksandra Čaka dzejā. *Latvijas Universitātes raksti* 732. Literatūrzinātne, folkloristika, māksla. [The Pursuit of Spirituality in the Poetry of Aleksandrs Čaks. *Scientific Papers of the University of Latvia* 732. Literature, Folklore, Arts.] – Rīga: University of Latvia, 2008, pp. 136–145.
2. Reliģiskie motīvi Jura Alunāna “Dziesmiņās”. *Latvijas Universitātes raksti* 731. Literatūrzinātne, folkloristika, māksla. Zinātnisko rakstu krājums. [Religious Motifs in “Songs” by Juris Alunāns. *Scientific Papers of the University of Latvia* 731. Literature, Folklore, Arts.] – Rīga: University of Latvia, 2008, pp. 146–156.
3. Reliģiskie motīvi Rūdolfa Blaumaņa dzejā. *Literatūra un reliģija*. Zinātnisko rakstu krājums. [Religious Motifs in the Poetry of Rūdolfs Blaumanis. *Literature and Religion*. Collection of scientific articles.] – Rīga: University of Latvia Press, 2014, pp. 126–135.
4. Jāņa Steika paradokss. *Literatūra un reliģija*. Svētie un grēcinieki. Zinātnisko rakstu krājums. [Jānis Steiks' Paradox. *Literature and Religion*. Saints and sinners. Collection of scientific articles.] – Rīga, University of Latvia Press, 2018, pp. 85–94. [The text analyses religious motifs in the poetry of J. Steiks, Aspazija is also mentioned.]
5. Juris Neikens dzīvē un darbā. *Luteriskā baznīca Latvijas simts gados*. Konferenču materiāli. [Juris Neikens in His Life and Work. *Lutheran Church in Latvia in one hundred years*. Conference materials.] – Rīga: Lutheran Heritage Foundation, 2021, pp. 4–27. [The text compares biblical motifs in the poetry of J. Neikens and Aspazija.]

Other publications

1. Reliģiskie motīvi Kārļa Skalbes dzejā. *Ziemeļmeita. Kārlim Skalbem – 125*. Raksti, apceres, notikumi dzejnieka jubilejā. [Religious Motifs in the Poetry

- of Kārlis Skalbe. *North Daughter*. To Kārlis Skalbe – 125. Writings, reflections, events on the poet's anniversary.] – Riga: Garā pupa, 2005, pp. 71–80.
2. Jura Neikena dzeja. *Savas tautas skolotājs Juris Neikens*. [Juris Neikens' poetry. *The Teacher of His People, Juris Neikens*.] – Limbaži: Autos, 2008, pp. 77–88.
  3. Aspazijas vēstulīte uz vizītkartes. *Rakstniecības un mūzikas muzejs*. [Aspazija's letter on a business card. *Museum of Literature and Music*.] [Posted: 18/04/2018] Accessible: <https://rmm.lv/aspazijas-vestulite-uz-vizitkartes/>

Lectures on the topic of the doctoral thesis at international scientific conferences

1. Grieķu mitoloģijas motīvi Aspazijas dzejā. *Hellēņu pasaule un mēs*. [Motifs of Greek Mythology in Aspazija's Poetry. *The Hellenic World and Us*.] Riga 2nd International Scientific Hellenistic Conference. Riga, University of Latvia, November 25, 2005.
2. Hernhūtisma pēdas latviešu dzejā (19. gs. 2. puse–20. gs. 1. puse). *Vidzeme. Baznīca. Sabiedrība*. [Traces of Hernhutism in Latvian Poetry (2nd Half of the 19th Century–1st Half of the 20th Century). *Vidzeme. Church. Society*.] International scientific conference. Valmiera, Vidzeme University of Applied Sciences, April 27, 2007.
3. Pazudušā dēla tēls latviešu klasiskajā literatūrā. *Latviešu literatūra un reliģija IV (reliģija un literatūra un māksla Latvijā)*. [The Image of the Prodigal Son in Latvian Classical Literature. *Latvian Literature and Religion IV (Religion and Literature and Art in Latvia)*.] International scientific conference. Riga, University of Latvia, December 3, 2009.
4. Reliģiskie motīvi Aspazijas mūža nogales dzejā. *Latviešu literatūra un reliģija (literatūra Latvijā un reliģija)*. [Religious Motifs in Aspazija's Late Poetry. *Latvian Literature and Religion (Literature in Latvia and Religion)*.] International scientific conference. Riga, University of Latvia, December 3, 2010.
5. Paralleli reliģioznih motivov v stihah Aleksandra Bloka i v latyshskoj klassicheskoj lirike. *Jazyk, kul'tura i obshchestvo*. [Parallels of Religious Motifs in Aleksander Blok's Poetry and in Latvian Classical Poetry. *Language, Culture and Society*.] International scientific conference. Moscow, Russian Academy of Sciences, September 27, 2013.
6. Reliģisko motīvu krustpunkti Aleksandra Bloka un latviešu klasiskajā dzejā. *Literatūra un reliģija*. [Intersections of Religious Motifs in Aleksander Blok's Poetry and in Latvian Classical Poetry. *Literature and Religion*.] International scientific conference. Riga, University of Latvia, December 2, 2016.
7. Garīgo meklējumu krustpunkti Aspazijas un Friča Bārdas dzejā. *Aktuālas problēmas literatūras un kultūras pētniecībā*. [Intersections of Spiritual

Quests in the Poetry of Aspazija and Fricis Bārda. *Current Problems in Literary and Cultural Research.* International scientific conference. Liepāja, RTU Liepāja, March 22, 2024.

8. Svētā vakarēdiena simbolika Friča Bārda dzejolī “Ligavainis”. *Literatūra un reliģija: reliģiskā vēstījuma daudzveidība.* [Symbolism of the Holy Communion in Fricis Bārda’s poem “Bridegroom”. *Literature and Religion: The Diversity of the Religious Message.*] Within the framework of the 82nd international scientific conference. Riga, University of Latvia, March 25, 2024.

Presentations on the topic of the doctoral thesis at other scientific conferences

1. Reliģiskie motīvi Aspazijas dzejā. [Religious Motifs in Aspazija’s poetry.] *Scientific conference dedicated to Aspazija’s birthday.* Riga, Rainis and Aspazija Memorial House-Museum, March 16, 2002.
2. Hernhūtisma iespaids latviešu literatūrā. [The Influence of Hernhutism in Latvian Literature.] *Brothers’ Congregation Day Conference.* Vecpiebalga, October 9, 2004.
3. Npublicētie Aspazijas dzeju rokraksti. *Krājuma pētījumi – 2010.* [Unpublished Manuscripts of Aspazija’s Poems. *Collection Research – 2010.*] Scientific conference. Riga, Museum of Literature and Music, November 26, 2010.
4. Kristīgie motīvi latviešu literatūrā 19. gadsimta beigās–20. gadsimta sākumā. *Kristīgi tēli un tēmas latviešu literatūrā.* [Christian Motifs in Latvian Literature at the End of the 19th–20th Century. *Christian Images and Themes in Latvian Literature.*] Scientific seminar organised by the Baltic Christian Association. Bonn, Latvian Centre in Annaberg, March 2, 2013.

Presentations indirectly related to the topic of the thesis

1. Reliģiskie motīvi Kārļa Skalbes dzejā. [Religious Motifs in the Poetry of Kārlis Skalbe.] *Scientific conference dedicated to the 125th anniversary of K. Skalbe.* Riga, Riga Latvian Society, November 7, 2004.
2. Garīgie meklējumi Aleksandra Čaka dzejā. *Latviešu literatūra un reliģija.* [The Pursuit of Spirituality in the Poetry of Aleksandrs Čaks. *Latvian Literature and Religion.*] Scientific conference. Riga, University of Latvia, December 15, 2006.
3. Reliģiskie motīvi Rūdolfa Blaumaņa dzejā. *Latviešu literatūra un reliģija.* [Religious Motifs in the Poetry of Rūdolfs Blaumanis. *Latvian Literature and Religion.*] Scientific conference. Riga, University of Latvia, December 2, 2011.

4. Augusta Saulieša dzeju rokraksti Rakstniecības un mūzikas muzeja krājumā. *Krājuma pētījumi* – 2012. [Augusts Saulietis' Poetry Manuscripts in the Collection of the Museum of Literature and Music. *Collection Research – 2012.*] Scientific conference of the Museum of Literature and Music. Riga, RMM, November 23, 2012.
5. Reliģiskie motīvi Augusta Saulieša dzejā. *Latviešu literatūra un reliģija*. [Religious Motifs in the Poetry of Augusts Saulietis. *Latvian Literature and Religion.*] Scientific conference. Riga, University of Latvia, December 8, 2012.
6. Garīgie meklējumi Jāņa Ziemeļnieka dzejā. *Literatūra un reliģija*. [Spiritual Quests in the Poetry of Jānis Ziemeļnieks. *Literature and Religion.*] Scientific Conference. Riga, University of Latvia, November 30, 2013.
7. Antija un viņas npublicētā poēma "Rute" ciklā "Bībeles sievas". *Literatūra un reliģija*. [Antija and Her Unpublished Poem "Ruth" in the Cycle "Biblical Wives". *Literature and Religion.*] International scientific conference. Riga, University of Latvia, December 1, 2017. [Comparison of Antija and Aspazija's work.]
8. Juris Neikens savā dzīvē un darbā. *Luteriskā baznīca Latvijas simts gados*. [Juris Neikens in His Life and Work. *The Lutheran Church in the 100 Years of Latvia.*] Scientific conference. Riga, LELB Luther Academy, Lutheran Heritage Foundation, November 16, 2018. [Comparison of J. Neikens and Aspazija's poetic motifs].

OUTLINE OF THE THESIS

The introduction establishes the theme of the doctoral thesis, its relevance and novelty, clarifies the understanding of key terms used in the research, outlines the aim, objectives, and hypothesis, and describes the research context and methodology, the structure of the thesis, sources, and literature used.

PART 1. The Diversity of Religious Philosophical Motifs in Aspazija's Poetry is dedicated to the analysis of religious philosophical motifs in Aspazija's poetry, examining them chronologically and revealing their parallels with F. Bārda's poetry. Aspazija's extensive poetic legacy incorporates many religious philosophical motifs. While these motifs are not central, they hold significant value within the broader scope of her creative work. Aspazija's relationship with religion was complex and evolved over her lifetime, and this indirect engagement with religion is reflected in her poetry. Not all religiously themed motifs in her work express feelings or beliefs of faith; frequently, they are artistic devices – poetic imagery, symbols, metaphors, and analogies – translated into social or psychological dimensions. Nevertheless, a comprehensive assessment of her poetry shows that these motifs undeniably reflect her spiritual quest.

Chapter 1.1. contains an insight into the Early Period of Aspazija's Poetry (1891–1905).

Subchapter 1.1.1. explores the biographical context and conditions shaping Aspazija's spiritual life. Aspazija grew up in a 19th-century rural environment where religion held a natural, almost inevitable place in most families, though more as a tradition. Her mother played a central role in maintaining this tradition, providing vivid impressions through the reading of Bible stories. Details about her brief period of atheism during her gymnasium years are sparse (Kārklīņš, 1967, 61). The young poetess' return to her childhood faith and efforts to reconcile it with the social ideas of her time are evidenced in her well-known polemics in correspondence with Rainis and in her diary entries from 1897.

Subchapter 1.1.2. examines Aspazija's search for a system of values in her early poetry (1891–1905). In the poem *Saules meita* (Daughter of the Sun, publ. 1894), the complex interplay between human free will and divine guidance is explored allegorically, with spiritual insights expressed in a romantic style. In her first poetry collection, *Sarkanās puķes* (Red Flowers, 1897), the poetess conveys existential doubts, confusion in the face of eternity, and the mystery of human existence, wavering between religious and secular values while striving to reconcile them. The poem *Patiesība* (Truth, 1900) presents a comprehensive vision of the creation of the world and the course of human development

through numerous biblical allusions. This interpretation resonates with the ideas of liberal theology: humanity's pursuit of truth and growth finds its fullest expression in Jesus Christ, although he is seen not as the Son of God but as a mortal human. For Aspazija, the revolutionary idea is a new "gospel of joy" for humanity, comparable to Christ's message. This reflects a departure from the traditional Christian faith, though her connection to Christianity remains unbroken.

Subchapter 1.1.3. analyses themes of protest, world-weariness, and lost faith in Aspazija's poetry collection *Dvēseles krēsla* (Twilight of the Soul, 1904). At the turn of the century, attempts to seek support in God increasingly give way to feelings of disappointment and estrangement. Central religious motifs in this collection convey a sense of protest against God and the structure of the world as ordained by Him. Aspazija illustrates a vision of world pain, expressing the soul's cry – how can the suffering of the world align with the image of a loving Creator? The poetess experiences disillusionment with her childhood trust in divine protection. This collection introduces themes of lost childhood faith, which later become emblematic of Latvian classical poetry.

Subchapter 1.1.4. discusses the synthesis of Christian mysticism, Eastern religions, and ancient Latvian beliefs in "Twilight of the Soul". Alongside the dominant themes of protest, some motifs reflect a desire for spiritual enlightenment and comfort in a sense of unity with God and the Universe. The Catholic concept of the *Sacred Heart* is combined with the Moravian motif of soul purity and the Eastern experience of the unity of all existence. Buddhist motifs of nirvana seem rooted more in a psychological wish to forget the burdens of life. At this stage, the poetess still holds an unshaken belief in the continuity of human existence after death. The events of the 1905 revolution mark a turning point in her relationship with Christian tradition. In conclusion, religious motifs play a significant role in Aspazija's early poetry, not only as poetic devices but also as reflections of the processes within her spiritual life.

Chapter 1.2. covers the period of Aspazija's exile in Switzerland (1906–1920). **Subchapter 1.2.1.** analyses the more fully developed motifs of lost childhood faith in the lyrical autobiographies *Saulains stūrītis* (A Sunny Corner, 1910) and *Ziedu klēpis* (An Armful of Flowers, 1911). These works emphasize religious experiences from early childhood and adolescence, portraying Aspazija's sense of herself as God's *mīļais audzēknītis* (beloved pupil). During her adolescent years, she continued to uphold traditional Christian values but shifted the focus of spiritual growth from salvation and unity with God to self-improvement, reflecting a desire to develop as an independent personality and seek new paths to spiritual growth, rather than conforming to pre-defined religious and behavioural frameworks. Childhood is viewed from the perspective of one who has since experienced disillusionment, and despite the poems' apparent brightness, they are imbued with the painful sting of loss.

This new understanding of life has not provided a fertile ground for growth, as the poetess perceives herself transformed from God's "pupil" to His "foster child," without a clear way back.

Subchapter 1.2.2. explores the allegorical and symbolic use of Christian motifs in the poetry collection *Izplesti spārni* (Outstretched Wings, 1920, expanded edition 1922). In this phase, the Christian God, understood as a person with whom one could converse through prayer (on personalism: Hirsch, 2012: 128), no longer appears in Aspazija's poetry, although her worldview is not entirely materialistic. She employs Christian motifs as allegories and symbols to express other ideas, demonstrating a modern poetic tendency to reframe Christ's crucifixion in secular terms, relating it to human suffering and experience. The collection reimagines Christian symbols such as flowers, including roses and crosses, with the lily symbolizing innocence and purity of the soul. The image of a water lily is linked to the central theme of the collection – the symbol of outstretched wings, which embodies ideals of spiritual purity, a lightness and depth of spirit, and a longing to preserve the innermost essence of the soul, free from the burdens acquired in earthly life. The arrangement of the poems follows a thesis-antithesis structure, with traditional Christian ideals then countered by a celebration of earthly vitality and a rejection of values associated with moderation, prudence, seriousness, virtue, and stability.

Subchapter 1.2.3. analyzes pantheistic, Buddhist, and mythological motifs and their religious philosophical context in "Outstretched Wings". Aspazija's reflections on humanity's place in the perpetual flow of creation and change draw on ancient philosophy and Eastern spiritual traditions adapted into modern Western thought, particularly as seen in Henri Bergson's "Creative Evolution" (*L'Évolution créatrice*, 1907), which emphasizes constant motion and change in both humanity and the Universe as the foundation of existence (Bergson, 1907: 11–44). The symbolism of water and river currents in the collection reflects mythic consciousness and world cultural traditions. Aspazija's awareness of the metaphysical unity between humans and nature, a concept closely aligned with the Latvian worldview, is expressed in a broader philosophical context, portraying this unity as an expression of an immaterial origin of existence. Pantheistic sentiment is encapsulated in the image of "Nowhere," a source of warm currents that suggest the creative and sustaining power of this all-pervading centre. The harmony of the universe, which cares for each particle of nature, sustains both life and death. This concept replaces God, fulfilling Aspazija's need for prayer, support from a higher power, and unity with the transcendent. Life and death become part of the eternal flow, in which the significance of each individual part fades, and only the overall current matters. In "Outstretched Wings", Buddhist motifs of nirvana and spiritual enlightenment deepen, reflecting a sense of merging with the Universe.

Subchapter 1.2.4. examines the poetic transformation of the motif of soul immortality in Aspazija's later poetry, particularly in "Outstretched Wings". The motif of the "island of spirits" merges the hope of achieving inner peace with a painful resignation over unfulfilled ambitions. In the narrative of fallen soldiers' souls journeying to heavenly realms, carried by the daughters of the sun, there are thematic parallels to F. Bārda's poetry, where a similar scene is symbolized by moon maidens. In "Outstretched Wings", motifs emerge that foreshadow the later story in *Dvēseles ceļojums* (Soul's Journey) of the mystical unity between the poetic protagonist's soul and her beloved in different states of being. Latvian beliefs about spirits are synthesized with concepts of reincarnation, and the idea of soul immortality is subtly embedded in these poems – often, the motifs can be interpreted as poetic images and metaphors. For a time, doubt about the soul's immortality leads the poetess toward a rejection of the idea.

Chapter 1.3. covers the initial period after Aspazija's return to Latvia (early 1920s). In the collections *Raganu nakts* (The Witch's Night, 1923) and *Trejkāsaina saule* (The Three-Colored Sun, 1926), a more materialistic view of life becomes evident. The motifs affirming materialism are particularly prominent in her early 1920s poetry. Both collections include numerous religious motifs from various ancient cultures, including Latvian mythology and the Bible, but lack a sense of an eternal power's presence. Instead, these symbols are used as powerful, recognizable symbols, metaphors, or sometimes poetic play.

Chapter 1.4. marks a turning point in Aspazija's views and her spiritual and philosophical explorations in the next phase of inner development (late 1920s–early 1930s).

Subchapter 1.4.1. examines the poetry collection *Asteru laikā* (In the Time of Asters, 1928). This collection is evidence of a transitional period, where materialistic themes intertwine with spiritual searches, preparing for a shift in her worldview. Several poems composed after 1926 include Platonic philosophical motifs of the soul's pre-existence and the concept of this world as a prison of matter, from which the soul strives to escape to return to the realm of ideas from which it originates. The motif of the World Soul integrates Hegelian *Weltgeist* with the Platonic *anima mundi*. The idea of soul immortality is often embedded in mythological contexts, combining Latvian beliefs about spirits with elements from ancient philosophy, Egyptian mythology, and Eastern religions. In "In the Time of Asters", Aspazija introduces the motif of the spiritual path, a theme significant in Latvian classical literature and one that contributes to the development of this tradition.

Subchapter 1.4.2. analyses motifs of mystical soul unity, immortality, and reincarnation in the poetry collections *Dvēseles ceļojums* (Soul's Journey, 1933) and *Kaisītās rozes* (Scattered Roses, 1936) and their parallels with F. Bārda's poetry. There is sometimes an impression that Aspazija's worldview shifted dramatically after the death of her husband, Rainis, although poetic motifs

suggest this evolution began earlier, not solely due to the pain of her loss, though it likely accelerated her spiritual and philosophical search. F. Bārda's poetry reflects influences from Aspazija's early work, while later it's possible to observe the opposite, with thematic affinities between certain Bārda's poems and Aspazija's poetry of the 1930s and early 1940s. In "Soul's Journey", Aspazija potentially develops F. Bārda's "soul's journey" themes from the poem *Zilnieki* (The Seers), linking them with similar motifs from her own "Outstretched Wings". The collection's central motif is based on a mystical idea: that the poetic protagonist and her beloved have been together in various states of existence before embodying human form and will continue to be together afterward, in eternity. These motifs achieve a philosophical universality, encompassing the timeless and sacred significance of the force of attraction between masculine and feminine principles as the foundational essence of existence. Through her spiritual search for continuity after death, Aspazija reaches the idea of reincarnation, expressed both through poetic images and explicit reflections based on ancient Indian and classical philosophical insights. In the cycles of rebirth, the soul, as Aspazija perceives it, lacks individual immortality, though a hopeful uncertainty remains.

Subchapter 1.4.3. analyses the panentheistic philosophical perspectives on God, creation, time, and space in "Soul's Journey" and "Scattered Roses". Aspazija uses the ideas of symbolic, sacred time – or more precisely, space-time – as recurring motifs to reveal the grand narrative of the world. In this phase of her poetry, God is understood in a distinctly panentheistic manner: as the central force of the universe, the primal source that exists prior to time and space and thus before the three-dimensional material realm, embodying both the unity and contrast of existence and non-existence. In her concept of creation and the persistence of all existence, the boundary between Creator and creation is dissolved, as the act of creating simultaneously brings the Creator into being. Likewise, the destruction of creation entails a form of the Creator's own dissolution, yet this fits naturally into the continuous chain of collective destruction and renewal. All that exists is inherently unified, as it originates from a single centre, with all forms of existence being expressions of divine force. Unlike the pantheistic image of Nowhere in "Outstretched Wings", the source of divine primacy here is not equated with creation itself in time and space. Rather, creation is seen as an outpouring of this divine force beyond itself, but the force itself exists beyond creation. Thus, similar to F. Bārda's poetry, this concept of divinity could be described as panentheistic monism, aligning with insights from Eastern religions and the Platonic tradition of ancient philosophy. Humanity is part of divine creative breath, yet this does not preclude the idea that individuals can shape their destinies, as they are co-creators with God. An ancient idea that resonates with the poetess is the notion of humans as models of the universe – a microcosm mirroring the macrocosm. Alongside

declarations of knowledge, the poetry also contains profound, unanswerable questions, such as those about the origin of life and the possibility of hidden memories within the human subconscious. Although the mind cannot grasp the meaning, essence, and structures of existence, the poetess finds solace in a reliance on a higher force.

Subchapter 1.4.4. explores the symbolic interpretation of salvation, divine sacrifice, and other Christian motifs in “Soul’s Journey” and “Scattered Roses” as well as in poetry outside of these collections. Aspazija is particularly intrigued by how the idea of divine sacrifice manifested even before Christianity – in the mythologies and cultic traditions of ancient cultures. Like the ancient gods of thunder and sun, Christ is seen as a symbol of the perpetual renewal of nature and human society. Thus, it may be concluded that Aspazija, in this phase, returned to the recognition of a higher power but not to Christianity itself.

Chapter 1.5. examines the later phase of Aspazija’s poetry, encompassing **unpublished manuscripts of poems and poetic drafts** (late 1930s–early 1940s) and the collection *Zem vakara zvaigznes* (Under the Evening Star, 1942). Among the archives of the Museum of Literature and Music are unique Aspazija manuscripts, historically significant in marking a new stage in the development of her spiritual insights. During the Second World War, Aspazija sought an intense return to the long-lost faith of her childhood and a personal connection with God, including with Christianity, influenced by her interactions with Pastor Mārtiņš Eihe (1880–1952) from Dubulti (Klaustiņa, 1967, 73).

Subchapter 1.5.1. traces the continued evolution of her search for God. For the poetess, conventional religious dogmas are unacceptable. Following the mystical tradition, she seeks to unite her spirit with the divine spirit, perceiving manifestations of divine energy within the depths of the subconscious. Several poems reflect meditative states in which the individual becomes a part of the timeless divine light.

Subchapter 1.5.2. analyses the further development of motifs concerning the origins of existence, creation, and the lost paradise. Alongside revelation, the poetess continues to yearn for understandings derived from reason, seeking the spiritual foundation of existence from which the diverse manifestations and principles of the universe emerge, while also grappling with the limits of human potential. In her late poetry, the motif of creation is further developed. The Biblical phrase “Let there be!” (Genesis 1:3–6) is placed alongside the Creator’s words “I am” from the ancient Indian tradition (Indiešu literatūra, 1985, 73). The phrase “Let there be” underscores God’s transcendence and creation ex nihilo, while the self-expression “I am” aligns with the idea of the world as divine emanation. Aspazija, in her characteristic style, strives for a synthesis of these different concepts of creation and existence as a whole. Humanity’s mission is to respond to God with love and a creative spirit, while maintaining autonomy. The lost paradise is envisioned as a prerequisite for free and creative human development.

Subchapter 1.5.3. examines the expansion of Christian symbolism within motifs of truth-seekers. In her final years, the earliest images of the Argonauts in Aspazija's poetry transform into typologically akin figures of the Knights of the Holy Grail and the Prodigal Son.

Subchapter 1.5.4. examines the search for a synthesis of religions as a means of addressing existential issues. In the unfinished poem *Debesskalējs* (Heavenly Smith, 1918–1942), the poetess seeks to unite various mythological motifs from different cultures into a fantastical depiction of the existence of gods and humans, with *Vistēvs* (literally 'the father of all') seemingly embodying the central God across all religions. The paths of spiritual exploration, as the poetess sees them, involve the development of a free personality, unafraid of the possibility of loss. The theme of divine sacrifice recurs in drafts from the final years of her life. In the context of wartime, Aspazija views these sacrifices as varied manifestations of redemption for the world, essentially the mystery of humanity's historical fulfilment. The problem of suffering and evil in the world, which had initially caused her to rebel and distance herself from faith, now only rarely prompts reproach towards God. The poetess arrives at traditionally accepted answers – that goodness could not be complete without evil, and that suffering purifies and enlightens the soul, forming it into a new quality.

Subchapter 1.5.5. delves into the themes of the soul's immortality and the fate of the afterlife. Emphasis is placed on the belief that existence continues, though in an unclear form. The poetess questions the idea of merging with elemental forces, yearning increasingly for personal immortality, though this hope remains faint. From the perspective of eternity, however, death is seen as meaningful, with God's intention imparting that meaning.

Subchapter 1.5.6. addresses the return to a personal concept of God, prayer, and Christianity in several poetry drafts likely written in the final year of her life. The horrors of war lead to the realization that humanity cannot control its own destiny, prompting a renewed search for God's presence. Aspazija, overcoming challenges, returns to the long-abandoned practice of prayer. God, as the original principle, once again transforms into a personal deity, a source of comfort. The figures of Christ and Mary Magdalene regain their biblical significance. The poetess sees Jesus's call for mutual love as the greatest message, one that lends history a timeless, unifying meaning. The divine sacrifice is no longer a symbol rooted in the myths of various cultures, but the sacrifice of Christ as the Son of God. A loving God is willing to die once more for humanity, ultimately redeeming people from hell as well. The themes of salvation inspire thoughts of faith in personal immortality and a universal reconciliation of the tragedy of existence, though they allow for varied interpretations. It would be premature to assert that Aspazija fully returned to Christianity in her final year. Christian beliefs are present in a few poetry drafts, but it is likely that she continued to seek their synthesis with elements from other religious traditions.

PART 2. The Synthesis of Religious and Philosophical Motifs in the Poetry of Frīcis Bārda is devoted to an analysis of religious philosophical motifs in F. Bārda's poetry, mainly in chronological order, uncovering parallels with Aspazija's poetry. Aspazija and F. Bārda most likely did not know each other personally. F. Bārda's prominent entry into literature occurred after Aspazija had gone into exile, and the poet passed away a year before her return to Latvia. However, F. Bārda generally valued Aspazija highly, mentioning her in his reviews and letters. In contrast to Aspazija, F. Bārda is typically considered a religiously inclined poet.

Chapter 2.1. explores F. Bārda's poetry in his first collection, *Zemes dēls* (Son of the Earth, 1906–1911).

Subchapter 2.1.1. examines the biographical context and the foundations of his spiritual life. The poet's father's deep piety was notable even within the rural environment of that era, and the children were given a strict religious upbringing. Accounts of F. Bārda's religiosity vary significantly. His brother, Antons Bārda (1891–1981), claimed in his memoirs that Frīcis inherited a strong Christian conviction from their father, one that remained with him throughout his life (Feldmanis, 2017, 175–177). However, the poet's creative work indicates intense spiritual searches that distanced him from Christianity. As a result, some contemporary interpretations argue that F. Bārda's works are not associated with the Christian tradition at all (*Latvian Literature Centre*, 2023). Still, Christian motifs hold a considerable place in his poetry. Inspired by philosophy, F. Bārda approaches the content and significance of Christian messages from a different perspective, concluding from similarities in mystical religious experiences across different faiths that all religions share a fundamental equality. His worldview is marked by religious syncretism.

Subchapter 2.1.2. analyses the typological context and interpretation of the Son of the Earth and Star Maiden motifs. In the first part of the collection "Son of the Earth" (1911), a tragically heightened opposition between heavenly and earthly forces, or the timeless and temporal aspects of earthly life, emerges. The synthesis of opposites that F. Bārda aims for in his theoretical works is not yet achieved in "Son of the Earth". The image of a human as a son of the earth, reaching for the heavens, has origins as far back as antiquity. F. Bārda is often seen as the originator of the *Son of the Earth* motif in Latvian poetry. However, this theme had previously appeared in Aspazija's poems "Daughter of the Sun" and "Truth". Typologically, the relationship story between the Son of the Earth and the Star Maiden fits into an existing model. European and Middle Eastern cultures are familiar with a tradition of the feminine essence of existence, including eternity and infinity, personified as the ideal woman, or conversely, the sacralization of a beloved woman by ascribing to her a transcendent frame. The motifs in F. Bārda's Star Maiden cycle share many intersections not only with the German Romantic tradition but also with Russian Symbolists,

particularly the works of Aleksandr Blok (1880–1921) and Fyodor Sologub (1863–1927). The lyrical protagonist's longing for a celestial being embodies both the philosophical search for the divine origin of existence and earthly human yearning for the transcendent, as well as the ideal of love. Although the Star Maiden dwells in the heavens, i.e., beyond human reach, her image is closely tied to nature, forming a general depiction of nature's sanctity. The Star Maiden is associated with both life and death, as the transcendent, divine origin is simultaneously the source of death and life. The collection also contains motifs that embody an antithesis to humanity's spiritual ascent. Forest and swamp beings, as symbols of elemental and vital earthly forces, and also cosmic primal forces, resonate with similar motifs in the poetry of A. Blok and Stefan George (1868–1933). However, these elements do not dominate the structure of the collection.

Subchapter 2.1.3. analyses themes of soul existence in "The Son of Earth". During the interwar period in Latvia, a stereotype developed of F. Bārda's poetry as portraying an always-bright perspective on death. However, in addition to an acceptance of death, there are also unsettling and dissonant visions of death and posthumous existence. The poet lacks an assured belief in the soul's eternal journey into immortality. Dominant here is the Christian mortalist view that the soul after death rests in the grave, which aligns well with traditional Latvian beliefs about *veļi* or spirits of the dead, making it difficult to separate influences from Christian and ancient Latvian traditions. The soul is seen as passively remaining in a dream-like state within or near the grave. In some descriptions, the suffering of these sleeping souls resembles hellish torments. The ancient notion of the "living corpse" or "wandering shadow" is also brought to life, as is the idea of the soul's confusion after death. Here, the redemptive role is ascribed to the dream as a symbol of sacred reality, rather than to Christ. Some poems, influenced by Platonic philosophy, express an opposite sentiment – life in this world resembles sleep, with true awakening following beyond death. The spiritual tone of the collection suggests oscillation between different possibilities.

Subchapter 2.1.4. examines the use of Christian motifs as allegory and symbol within "The Son of Earth". These motifs are portrayed as poetic expressions of other ideas, embodying the modern tendency to replace Christ's sufferings with those of humankind. The symbolism of Holy Communion is prominent. The lyrical character's cup of blood parallels the sacrificial blood of Christ, symbolizing a person's sacrifice for their Dream. Here, the Dream represents a spiritual reality that can only be fulfilled in death. The communion wafer becomes a poetic symbol of the Plowman's physical and spiritual thirst. Through an experience of spiritual enlightenment, the poet merges Christian concepts with Buddhist ideas. In his fusion of Buddhist elements with angelic figures and motifs of soul purity characteristic of the Moravian Church or the Brethren Congregation, parallels can be drawn between F. Bārda's work

and Aspazija's early poetry. Christian and biblical motifs also appear in his lyrical epics. In the poem *Tamāras nakts* (Tamāra's Night), inspired by Mikhail Lermontov's (1814–1841) poem "Demon" (1839, published 1856), the power of passion overwhelms the soul's desire for innocence and purity. The poem *Simsana gals* (The Death of Simsan) embodies a great force that emerges within a person when their most sacred values are mocked. This force can also become destructive and self-destructive. Even in the first book, motifs arise that are crucial to the later development of F. Bārda's poetry – a striving to overcome the dichotomy between heaven and earth in the philosophical realization of all-being unity, as well as in prayer.

Chapter 2.2. discusses F. Bārda's poetry included in *Dziesmas un lūgšanas dzīvības kokam* (Songs and Prayers to the Tree of Life, published in 1923, with later editions expanded). In this collection, F. Bārda consciously pursues a synthesis of the transcendent and the earthly, an overcoming of duality in the acknowledgment of God's substantive presence in all existence. After the poet's death, the envisioned collection was completed by his brother, A. Bārda.

Subchapter 2.2.1. explores the further development of heavenly and earthly motifs before World War I. In several poems created shortly after the publication of his first collection, previous *Son of Earth* motifs continue. These motifs further develop the contrast between heavenly longing and earthly allure, depicting the resulting spiritual tension. However, these contrasts gradually dissolve in an experience of the sanctity of all existence. The image of the soul's temple unites external and internal aspects within a single sacred space. These motifs resonate with ancient Latvian religious beliefs.

Subchapter 2.2.2. analyses motifs of protest and their parallels to Aspazija's early poetry. In moments of spiritual crisis, F. Bārda's poetry contains a protest against the world order ordained by God and the sufferings imposed on humanity. In the poem *Cīņa ar eņģeli* (Struggle with the Angel, 1912), accusations are not directly aimed at God but, euphemistically, at the guardian angel as a representative of heavenly forces. In this portrayal of the collapse of the pure faith of childhood, there are several direct parallels to Aspazija's verses, as well as numerous biblical reminiscences. In the further course of the poem, the lyrical hero rebels and initiates an active struggle for the lost dreams of childhood. However, the deeper purpose of this struggle is not sheer defiance but rather a longing for ultimate reconciliation – to pass through the darkness of suffering and protest, ultimately rediscovering harmony with the divine. In the conclusion, a partial reconciliation is achieved, bringing the grand tragedy of human existence back to a personal level and transforming it into a realistic everyday drama.

Subchapter 2.2.3. examines the poetically anthropomorphized image of God, which, in the entirety of F. Bārda's poetry, represents poetic fantasy more

than spiritual inquiry. These motifs indicate the author as a person of the new era, freely playing with sacred images and concepts. Benevolent irony underlies this anthropomorphic image of God, distinguishing it from the rest of the world.

Subchapter 2.2.4. analyses the themes surrounding the essence of God, the meaning and purpose of existence, within the context of religious synthesis. Poems such as *Mūžīgās mīklas* (The Eternal Enigma) and *Pēdējs mērķis* (The Final Purpose), written under the impact of World War I, reveal a spiritual crisis. Questions arise about the relationship between predestination and free will in the destinies of individuals, nations, and humanity, as well as the compatibility of the unjust suffering of innocents with a higher justice. The poet ponders whether he has been misguided in his concept of God as the all-encompassing source of goodness or if perhaps the cosmogonical dualism asserting two equal, primordial principles might hold truth. However, he does not fully embrace this idea. The Light God depicted is likely a syncretic blend of various religious experiences, rendering it logically inconsistent. In striving to find a new perspective for reconciliation with God, F. Bārda seeks to understand these “eternal mysteries” intuitively, exploring A. Bergson’s philosophical idea of the eternal flow of existence and the urge of becoming, which encompass hidden principles. In comparison, individual fates lose significance, as humans lack an independent essence. These motifs form yet another intersection with Aspazija’s poetry. Doubts about God’s involvement in humanity’s destiny and the triumph of justice also provoke doubts about the purpose of all existence and even the existence of God. The agonizing search for a final purpose lead to a sense of the futility of all being. The motif of God’s continuous transformation, likely derived from A. Bergson’s philosophy, reflects a rejection of the ultimate goal itself. However, F. Bārda does not remain in this position, instead continuing the search for a deeper meaning in existence, moving towards the ideas of philosophical monism.

Subchapter 2.2.5. examines the idea in the collection of God’s substantial presence in creation, exploring themes of pantheism and pantheism and their religious philosophical context. The conceptual poems in the first chapter of the collection (1916–1917) assert a new worldview: there is nothing devoid of God. Due to this notion, F. Bārda has often been simplistically labelled a pantheist. Scholars such as K. Kārklīņš and P. Dāle define the poet’s perspective in these poems as pantheistic, accurately indicating that F. Bārda’s poetry does not equate God with the world; instead, God is simultaneously transcendent and immanent within it. The problem of the connection between God and the material world has been frequently discussed throughout human spiritual history – whether and in what way *God himself is present* in the material world He created. For a deeper understanding of the motifs in F. Bārda’s poetry, the thesis examines the religious and philosophical context of this issue from a historical perspective, linking it to the question of the creation of the world.

These motifs are frequently found in the literary tradition of Europe from the 18th to the 20th centuries. Influenced by A. Bergson's philosophy, F. Bārda associates the idea of God's substantial presence in creation with the concept of Life (capitalized). God is immanent to the world through Life, which is the unity of His diverse manifestations. However, there is a distinct understanding of this presence in F. Bārda's poems. Some poems provide a foundation for perceiving pantheism in them, as they express insights characteristic of Buddhism and Eastern philosophy regarding humans as part of God and the dissolution of the distinction between God and creation. Nevertheless, the denial of the independence of individual beings, the idea of the illusion of space and matter, as well as the engagement with Indian religious thought, do not constitute an expression of Bārda's worldview. Like the idea of God's mutability presented in the poem *Pēdējs mērķis* (The Ultimate Goal), this perspective appears only in a few poems. However, F. Bārda's worldview undoubtedly rests on monism in its broader understanding – an integrated, all-encompassing realization of existence. This does not exclude the acknowledgment of a personal God. God does not merely allow the suffering of the world; He is also present in every manifestation of evil and injustice, which is merely a form in the cosmic flow. In the poem *Dzīvības kokam* (To the Tree of Life), the Cosmic Tree, rooted in mythological tradition and symbolizing the model of all existence, represents God, as all existence is a manifestation of God, thus making God the manifestation of all existence. By linking the divine origin of eternity with the so-called uroboros – a serpent that bites its own tail – the poet returns to the dual meaning that this symbol holds in the mythological consciousness of ancient peoples (Cirlot, 1971, 246–247; *Mitoloģijas enciklopēdija*, 1993, 26; Hansen-Löve, 2003, 122–123). This circle undifferentiated encompasses all aspects of existence – the good and the evil, the mysterious and the revealed, the infinite and the insignificant. Processes in the universe and in humans are expressions of a single whole. In this involvement, the awareness of human insignificance in cosmic scales loses its tragic connotation, acquiring a confirming and active character. The unity of all existence in God gives meaning even to the smallest particle, which is liberated through His creative power in the relentless flow of changes in existence.

Subchapter 2.2.6. examines the development of Christian-oriented motifs. The pantheistic monistic understanding of the world is not consistent across all of F. Bārda's poems. Alongside this, some poems have emerged that present more developed Christian motifs compared to the first collection. The revelations of faith from soldiers coming back from the front during World War I are associated with the Orthodox tradition. The depiction of the faith of the common person includes the biblical idea that Christ cares for *the least of these*. F. Bārda comes from a region where the brethren movement has been active. The tendency toward heartfelt purity and personal connection with God, characteristic of the Moravian Church worldview, has indirectly influenced

his poetry. Motifs close to the brethren's beliefs connect with a generalized representation of a state of enlightenment. In this state, the individual gains insights into spiritual truths that cannot be understood through the intellect. The motifs of the earth as a giver of harvest and the Holy Communion are intertwined with profound sacred experiences. The author affirms that in the ancient words of the institution of the Holy Communion, he sees deep wisdom. This indicates a greater openness to the Christian worldview towards the end of the poet's short life and a respect for the Christian tradition. However, the Christian motifs fit into F. Bārda's characteristic efforts toward the synthesis of religions.

Subchapter 2.2.7. discusses the development of the motif of the immortality of the soul. In the pre-war period, the motif of the soul resting in the grave continued, emphasizing peace and rest after the sufferings of life. The depiction of the souls of fallen soldiers incorporates motifs from Latvian folklore and mythology. Sometimes, the image of the soul's departure serves as a frightening contrast to life. However, in the second collection, there are also poems that embody the idea of the human soul as part of the endless processes of change occurring in the universe, in which it lacks personal immortality. This can be related both to Hindu and Buddhist understandings and to similar teachings from ancient philosophers that were later adopted in European early modern philosophy and literature. The theme of the unity of lovers' souls across various forms of existence creates parallels with the poetry of Aspazija. In the poems from recent years, there is an idea rooted in the Platonic tradition regarding the pre-existence of the soul, with the insight that remembering is the soul's path back to the world of ideas, where the soul already knows everything. The return to true existence is simultaneously a return to the divine source. In the poetry created in the last year of his life, F. Bārda, after searching for synthesis and the monistic phase, returns to the motifs of the contrast between heaven and earth, but they are expressed in a new quality. The motif of pre-existence merges syncretical with the Christian concept of paradise, and there emerges a hope for the immortality of the enlightened soul and entry into eternal light, as depicted in Christian beliefs. In his spiritual quest, the poet yearns to expand the boundaries of human possibilities. For him, spiritual inspiration is more significant than a rationally understood worldview.

CONCLUSIONS

1. The religious philosophical motifs in the poetry of Aspazija and F. Bārda include, firstly, direct parallels of imagery and expressive means that prompt consideration of possible reminiscences and mutual influences, and secondly, indirect parallels that fit into the context of ideas and feelings characteristic of both the contemporary Latvian and European poetry. Both poets contribute to the tradition of these motifs in Latvian poetry.
2. The relationship between the Earthly Son and the celestial being in Aspazija's poems *Saules meita* (The Sun's Daughter, 1894), *Patiesība* (Truth, 1900), and F. Bārda's poetry collection *Zemes dēls* (The Earthly Son, 1911) symbolizes a mutual connection between the human and the divine. This motif aligns with a typological model known in world culture, characterized by the feminine archetype of existence, as well as the personification of eternity and infinity in the form of an ideal woman or the sanctification of a beloved woman, granting her a transcendent framework. In the poetry of both authors, these motifs embody the romantic tradition's characteristic contrast between heaven and earth, while simultaneously striving for the synthesis of these opposites.
3. The poetry of Aspazija and F. Bārda features a significant motif of childlike faith that is trusting yet ultimately lost, which is typical of Latvian classical poetry. The disillusionment with naïve childhood beliefs is linked to a protest against God and the established laws of the world's structure, alongside unanswered questions about the excess of evil and suffering on earth. Parallels have been identified between Aspazija's poem *Aina* (Scene) and F. Bārda's poem *Cīņa ar eņģeli* (Fight with the Angel). Without adhering strictly to a traditionally Christian worldview, both poets maintain a sense of spiritual roots acquired in childhood.
4. Aspazija's and F. Bārda's poetry reflects a shared aspiration for spiritual enlightenment through the unity of all existence, infinity, and the cosmic experience of eternity, drawing from both Christian mysticism and Eastern religious and philosophical traditions. For instance, the association of Buddhist motifs with the purity of the soul characteristic of Moravian Church creates parallels between Aspazija's poem *Ziemeļu naktis* (Northern Nights) and F. Bārda's poem *Lielā vientulība* (Great Solitude). In the poetry of both authors, the presence of metaphysical light symbolizes the revelation of spiritual reality in inner enlightenment.
5. During World War I, both poets sought existential solutions within related religious and philosophical concepts. The worldview of Aspazija and

F. Bārda resonates in seeing existence as a mystery whose meaning can be approached through intuitive realization, integrating into the constant flow of life's creation and transformation. In this holistic view, the significance of any individual part diminishes, as only the collective flow is important. These ideas, expressed in A. Bergson's book "Creative Evolution," are incorporated by both poets in theoretical reflections as well as in related poetic motifs. For example, in Aspazija's poems *Ziedoņa atmoda* (The Awakening of Spring), *Kalnu upe* (Mountain River), and *Viss plūst* (Everything Flows), as well as in F. Bārda's poem *Mūžīgās mīklas* (Eternal Riddles), the symbolism of water and river currents is nearly identical. It is grounded in the concept of mythical consciousness and world cultural traditions. The metaphysical unity of humanity and nature in both authors' poetry is portrayed as an expression of the immaterial origins of existence.

6. The poetry of Aspazija and F. Bārda resonates with motifs rooted in the tradition of Platonic philosophy, viewing earthly existence as a reflection of spiritual reality. The soul longs to escape the prison of matter and return to the true source of existence. For example, Aspazija's poem *Vientulības krāsa* (The Color of Loneliness) and F. Bārda's poem *Atgriešanās* (Return) establish parallels in the revelation of Platonic ideas.
7. In certain periods of Aspazija's and F. Bārda's spiritual quests, similar concepts regarding the substantial presence of God throughout existence have been identified, with motifs characteristic of panentheism, pantheism, and monism that grant a metaphysical foundation to the unity of existence. These ideas are rooted in the traditions of Eastern religions and Platonic philosophy, which were adopted in European Romanticism and Symbolism. For example, parallels can be seen between Aspazija's poem *Izīda* (Isis) and F. Bārda's poems *Mans Dievs* (My God), *Es* (I), and *Dzīvības kokam* (To the Tree of Life). Within the concept of the creation and existence of all, the boundary between the Creator and creation is blurred, as in creating, He simultaneously also comes into being. The recognition of the greatest presence in the smallest is encapsulated in related poetic images. However, the source of divine primordial is not equated with creation, as it exists beyond creation. The understanding of divinity in these poems by both poets can be described as panentheistic monism.
8. The poetry of Aspazija and F. Bārda reflects their efforts to synthesize religions. The religious and philosophical motifs in both authors' poetry are based on the mythical consciousness of the world's peoples, as well as a combination of ideas from Christianity, Platonic philosophy, Eastern religions, Latvian deities, and those found in European classical poetry, along with independent insights.
9. Both poets' works feature universal symbols rooted in the traditions of ancient world's mythical concepts (especially cosmogonic ideas), such

as the Tree of Life, the River of Life, the uroboros, heavenly mountains / diamond mountains, heavenly beings, and the symbolism of the sun and moon. The context of usage confirms the understanding of the semantic layers of these concepts.

10. In Aspazija's and F. Bārda's poetry, the recognition of the immortality of the soul is especially significant. Their poetry is characterized by diverse explorations of human fate after death. In Aspazija's collection *Dvēseles ceļojums* (Soul's Journey, 1933), she develops the motifs initiated in F. Bārda's poem *Zilnieki* (The Seers), which encompass the idea of a mystical communion of souls beyond the boundaries of the material world and the transformation into various forms of existence, as well as doubts about individual immortality. In Aspazija's poem *Saules meitas* (The Daughters of the Sun) and F. Bārda's poem *Karā kautas dvēselītes* (Souls of Fallen Soldiers), similar images of the souls of fallen soldiers can be observed. The Latvian concepts of the dead in both poets' works syncretical connect with influences from Christianity, Platonism, Eastern philosophy, and other traditions. Ideas of soul pre-existence and reincarnation are present in both authors' poetry.
11. Aspazija's and F. Bārda's poetry contains artistically expressive allusions and reminiscences of Biblical motifs. These motifs are often secularized, used to express other ideas. Associative parallels are drawn with the sacrifice of Christ, as seen in Aspazija's poem *Pietā* and F. Bārda's poem *Līgavainis* (The Bridegroom). The poetry of both authors at the end of their lives indicates a greater openness to the Christian worldview, affirming the purifying value of suffering. Christian motifs are integrated into both poets' characteristic efforts to synthesize religions.
12. Aspazija's spiritual path has progressed in a spiral – moving from the Christian faith of her childhood to a gradual loss of it and then to intense searches for a personal understanding of God at the end of her life. In her early poetry, the search for a value system focuses on the synthesis of Christian faith and the social ideals of the new age. The figure of Christ is viewed through a liberal theological lens, not as the Son of God but as the greatest seeker of truth.
13. After 1905, the concept of a personal God in Aspazija's poetry appears only in the light of memories of lost childhood faith. The motifs of nowhere and the harmony of the world contain pantheistic feelings. The subsequent turn towards materialism in the late 1920s is replaced by a gradual shift in views, acknowledging God as a cosmic primordial force. The motifs of the breath of creation or pneuma, the spiritual sphere, ideas about the soul of the world, and humanity as a co-creator of God become significant. The idea of the divine sacrifice is viewed in the context of the synthesis of religious and

mythological ideas as a prerequisite for humanity's development, a symbol of its spiritual rebirth.

14. In the last stage of Aspazija's life, there is a gradual return to the concept of a personal God and prayer. Unpublished drafts of Aspazija's poems, such as *Magdalēnas zelta mati* (Magdalene's Golden Hair) and *Lielākais vārds* (The Greatest Word), indicate a significant turning point in her religious beliefs at the end of her life. In the drafts created during the last year of her life, Christ is recognized as the Son of God. However, it would be hasty to claim that Aspazija fully returned to Christianity at the end of her life, as only a few such drafts remain.
15. F. Bārda's philosophical explorations embody the idea of the fundamental equality of all religions, demonstrating an interest in the innovative psychological approach to religious questions of the time. In his early poetry, the contrast between the secular and the transcendent aspects is pronounced. Dreams, symbolizing spiritual reality, are assigned sacred, even redemptive functions. F. Bārda's attitude towards death is dualistic. Early poetry displays features of Christian mortality, and the idea of the soul "sleeping in the grave" is felt as a frightening concept.
16. During World War I, doubts resound in F. Bārda's poetry, reflecting philosophical quests to find justification for the order of existence established by God. Later poetry is marked by a tendency towards the synthesis of opposites. The poetically anthropomorphized image of God embodies expressions of creative imagination. The Christian motifs strive for the revelation of heart purity characteristic of the spiritual atmosphere of the Brethren. In the development of the motif of the immortality of the soul, the tradition of Platonic philosophy prevails.
17. The poetry of Aspazija and F. Bārda fits within the context of Latvian and European poetry of their time. Alongside the parallels of motifs and possible mutual influences between the two authors, the revelation of religious and philosophical motifs in Aspazija's poetry aligns with the motifs of Rainis, J. Poruks, R. Balodis, Novalis, and M. Lermontov; in F. Bārda's poetry, it aligns with the motifs of J. Poruks, R. Blaumanis, K. Skalbe, and A. Saulietis. Until now, there has been a greater emphasis on F. Bārda's poetry connection with German poetry (Novalis, R. M. Rilke, S. George), but similar motifs can also be found in the poetics of Russian symbolists (A. Blok, F. Sologub, V. Ivanov, K. Balmont).

PROMOCIJAS DARBA KOPSAVILKUMĀ IZMANTOTO AVOTU UN LITERATŪRAS SARAKSTS

LIST OF SOURCES AND REFERENCES USED IN THE ABSTRACT OF THE THESIS

1. Aspazija. *Kopoti raksti*. 1.–2. sēj.; 4.–6. sēj. – Rīga: Liesma, 1985.–1988.
2. RTMM 74151 Asp. R 5/3 Aspazija. *Debesskalējs*, [1918.–1940. gadu sākums].
3. RTMM 73888 Asp. R 8/1 Aspazija. *Aspazijas dzejoļu rokraksti no krājuma “Zem vakara zvaigznes” u. c.*, [1930. gadu 2. puse–1940. gadu sākums].
4. RTMM 73882 Asp. R 8/3 Aspazija. *“Zem vakara zvaigznes” (pēdējo gadu dzejoļi, daļēji izmantoti krājumā “Zem vakara zvaigznes”)*, [1930. gadu 2. puse–1940. gadu sākums].
5. RTMM 73895 Asp. R 9/1 Aspazijas mūža pēdējo gadu dzejoļu rokraksti, [1930. gadu 2. puse–1940. gadu sākums].
6. RTMM 30544 Asp. R 9/5 Aspazijas mūža pēdējo gadu dzeju uzmetumi, [1940. gadu sākums].
7. RTMM 73889 Asp. R 10/1 Aspazijas mūža pēdējos gados rakstītās dzejas – uzmetumi, [ari] ar virsrakstu “Jaunākās dzejas 1943. g.”, [1940. gadu sākums].
8. RTMM 74672 Asp. R 16/10. Aspazija. *No Čirihes lekcijām*. Piezīmes vāciņos *Filozofija*, [1910. gadi].
9. RTMM 86684/6 Asp. R 16/15 Aspazija. *Nāve un mūžības ideja*, [1929.–1930.].
10. RTMM 82699 Asp. R 24/1 Aspazijas sastādīta dzejoļu antoloģija, [1902.–1905.].
11. Aurēlijs, Marks. *Pašam sev*. Sērija: Pagātnes domātāju darbi. Tulk. I. Ķemere. – Rīga: Avots, 1991.
12. Austrinš, Antons. Friča Bārdas piemiņai. *Pēdējā Brīdī*, 13.03.1929., 59. nr.
13. Dzejnieka Antona Bārdas atmiņas par savu tēvu un brāli, dzejnieku Frici Bārdi. Pierakstījis Roberts Feldmanis. 27.09.1971. Grām.: Feldmanis, Roberts. *Par sevi un sev. Autobiogrāfija un dzeja*. – Rīga: Profesora Roberta Feldmaņa fonds, 2017., 175.–177. lpp
14. Bārda, Fricis. *Raksti*. 1., 2. sēj. – Rīga: Liesma, 1990., 1992.
15. RTMM 53744 F. Bārd. R 1/4. Bārda, F. *Pārrunājamā incidentā*, [1917. g. pavasaris.].
16. RTMM 53750 F. Bārd. R 3/1 Bārda, F. *18 dzejas*, 1915. g. [vasara] – 1. oktobris.
17. RTMM 53751 F. Bārd. R 3/2 Bārda, F. *19 dzejas*, 1915. g. oktobris.
18. RTMM 115971 F. Bārd. R 3/3 Bārda, F. *Dziesmas un lūgšanas Dzīvības kokam*, [1916.–1919.].
19. Bībele. Vecās un Jaunās Derības Svētie Raksti. – Rīga: Latvijas Bībeles biedrība, 1993.

20. Bergson, Henri. *L'Évolution créatrice* (1907). // *PhiloTR*. Édition électronique (ePub, PDF) v.: 1,0 : *Les Échos du Maquis*. [Ievietots 04.2013.] Pieejams: <https://philosophie.cegeptr.qc.ca/wp-content/documents/L'évolution-créatrice.pdf> [Skatīts: 25.11.2023.]
21. Blok, Aleksandr. *Sobranie sochinenij*. Tom 1., 2. – Leningrad: Hudozhestvennaya literatura, 1980.
22. Boldoks, Džons. *Kristietības simbolika*. Tulk. I. Birzvalka. Sērijā “Pasaules garīgie strāvājumi”. – Rīga: Madris, 1999.
23. Bondare, Inese. Aspazijas dzeja un neoplatonisma idejas: līdzīgais un atšķirīgais. *Latvijas Zinātņu Akadēmijas Vēstis*, 1996., 2. nr., 72.–77. lpp.
24. Bressler, Charles E. *Literary Criticism, an introduction to theory and practice*. – New Jersey: Pearson Education, 2003.
25. Buceniece, Ella. Gudrības asinsķermenīši: Aspazijas metafiziskais kods. *Aspazija un mūsdienas*. Dzimums, nācija, radošie izaicinājumi. Rakstu krājums. Sast. A. Cimdiņa. – Rīga: Zinātne, 2016., 38.–49. lpp.
26. Burdorf, Dieter. *Einführung in die Gedichtanalyse*. – Stuttgart: Verlag J. B. Metzler, 2005.
27. Burke, Peter. *What is Cultural History?* – Cambridge: Polity, 2008.
28. *Chambers Dictionary of Etymology*. Editor Robert K. Barnhart. – New York: Chambers, 2000. Pirmizdevums: 1988.
29. Cirlot, Juan E. *A Dictionary of Symbols*. Translated by Jack Sage. Second edition. – London: Routledge, 1971.
30. Cirsis, Pēteris. *Dogmu Dievs*. – Melburna: Latviešu katoļu biedrības Austrālijā grāmatu fonds, 1965.
31. Cirsis, Pēteris. *Dziļāk domāta doma*. – Stokholma, autora izd., 1974.
32. Dāle, Pauls. *Gara problēmas*. – Rīga: Valters un Rapa, 1939.
33. Eliade, Mirča. *Mīts par mūžīgo atgriešanos*. Arhetipi un atkārtošāns. Tulk. I. Auziņa, L. Briedis. – Rīga: Minerva, 1995.
34. Eliade, Mirča. *Sakrālais un profānais*. Tulk. L. Briedis. – Rīga: Minerva, 1996.
35. Elstiņa, Rita. Dzīvības eksistenciālais pārdzīvojums Friča Bārdas dzejā. *Latviešu un cittautu literatūra no romantisma līdz modernismam* I. Zinātnisko rakstu krājums. Red. I. Kalniņa, S. Ratniece u. c. – Rīga: Jaunā Daugava, 2010., 57.–67. lpp.
36. Freidenfelds, Fricis. Reliģija Aspazijas rakstos. *Raiņa un Aspazijas gadagrāmata 1974. gadam*. – Vesterosa: RAF [Raiņa un Aspazijas fonds], 1973., 11.–17. lpp. Pirmpublicējums: *Amerikas Vēstnesis*, 15.07.–15.08.1918.
37. George, Stefan. *Das Jahr der Seele*. – Berlin: Georg Bondi, 1908.
38. Gilhus, Ingvild S. Hermeneutics. *The Routledge Handbook of Research Methods in the Study of Religion*. Edited by Steven Engler, Michael Strausberg. 2nd edition. – Oxford, New York: Routledge, 2021.
39. Grifits, Bids. *Jauns skatījums uz realitāti*. Rietumu zinātne, Austrumu misticisms un kristīgā ticība. Tulk. Sandra Gintere. – Rīga: Zvaigzne ABC, 2017.

40. Grudule, Māra. Bībele latviešu literatūrā līdz Pirmajam pasaules karam. *Valsts valodas komisija. Raksti*. 5. sēj. Tulkojums – kultūrvēsturisks notikums II. Bībeles tulkojumi: teorija, vēsture, mūsdienu prakse. Galv. red. A. Veisbergs. – Rīga: Zinātne, 2009., 70.–90. lpp.
41. Ģeibaka, Daina. *Tropi Friča Bārdas dzejā*. Diplomdarbs LVU Filoloģijas fakultātes latviešu valodas un literatūras specialitātē. – Rīga: 1986.
42. Hansen-Löve, Aage A. *Mifopoetiskij simbolizm*. Russkij simbolizm. Sistema poetičeskij motivov. Mifopoetiskij simbolizm nachala veka. Kosmičeskaja simbolika. Per. M. J. Nekrasova. – Sankt-Peterburg: Akademičeskij projekt, 2003. [Pirmizdevums oriģinālā: *Der Russische Symbolismus*. System und Entfaltung der poetischen Motive. Mythopoetischer Symbolismus. Kosmische Symbolik. – Wien: Verlag Der Österreichischen Akademie der Wissenschaften, 1998.]
43. Hawthorn, Jeremy. *A Glossary of Contemporary Literary Theory*. 4. izd. – London, Ney Jork: Oxford University Press, 2000.
44. Hiršs, Andris. Projektīvisma un personālisma jēdzienu lietojums Jāņa Oša un Gustava Teihmillera darbos. *Modernitātes veidošanās Latvijas filozofiskajā un ideju vēstures skatījumā: idejas un teorijas*. Rakstu krājums. Zin. red. M. Kūle. – Rīga: LU Filozofijas un socioloģijas institūts, 2012., 128.–137. lpp.
45. Ikere, Zaiga. Mūžības saspēle dzejas un filozofijas tvērumā: Aspazija, Platons, Timeņecka. *Aspazija, Rainis, dzīvā dzīve*. Kolektīvā monogrāfija. Sast. M. Burima. – Rīga: Zinātne, 2017., 72.–86. lpp.
46. *Indiešu literatūra*. Vissenākais posms. Sast. V. Ivbulis. Tulk. G. Bērziņa, V. Ļūdēns. – Rīga: Zvaigzne, 1985.
47. Kārklīņš, Jānis. Aspazija sikdaļu spoguļi. *Raiņa un Aspazijas gadagrāmata 1968. gadam*. – Vesterosa: RAF, 1967., 73.–75. lpp.
48. Kārklīņš, Kārlis, Kraujiņš Kārlis. *Fricis Bārda dzīvē un dzejā*. – Rīga: A. Raņķa grāmatu tirgotavas apgāds, b. g. [1935.].
49. Klaustiņa, Elza. Manas atmiņas par Aspaziju. *Raiņa un Aspazijas gadagrāmata 1968. gadam*. Vesterosa: RAF, 1967.
50. Krisīds, Džordžs. Definējot jauno garīgumu. Tulk. V. Vēvere. *Reliģiski-filozofiski raksti VIII*. Zinātnisku rakstu krājums. Galv. red. S. Krūmiņa-Koņkova. Sast. N. Gills. – Rīga: LU Filozofijas un socioloģijas institūts, 2003., 184.–197. lpp.
51. Kursīte, Janīna. *Mitiskais folklorā, literatūrā, mākslā*. – Rīga: Zinātne, 1999.
52. Kursīte, Janīna. *Dainu kodekss*. – Rīga: Rundas, 2018.
53. Lāms, Edgars. Pasaules šausmas Friča Bārdas dzejā. *Latviešu un cittautu literatūra no romantisma līdz modernismam III*. Friča Bārdas dzeju krājumam “Zemes dēls” – 100. Zinātnisku rakstu krājums. Sast. S. Ratniece, V. Vecgrāvis. – Rīga: Jaunā Daugava, 2012., 44.–51. lpp.
54. Lāms, Edgars. *Friča Bārdas dzīves un dzejas gadalaiki*. – Liepāja: Liepājas Universitātes Humanitāro un mākslas zinātņu fakultāte, 2017.
55. Lermontov, Mihail. *Demon*. – [Moskva]: Vremja, 2017.

56. Maldonis, Voldemārs. *Evaņģēliskā dogmatika*. – Rīga: Latvijas Universitāte, 1939.
57. Mauriņa, Zenta. *Friča Bārda pasaules uzskats*. – Rīga: Valters un Rapa, 1938.
58. Medne, Ausma. Aspazija. (Referāts Aspazijas 100 dzimšanas dienas atcerē Sidnejā, 1968. gada 28. jūlijā.) *Raiņa un Aspazijas gadagrāmata 1970. gadam*. – Vesterosa: RAF izdevums, 1969.
59. *Mitoloģijas enciklopēdija*. Pasaules tautu mitoloģiskās būtnes un priekšstati. 1., 2. sēj., – Rīga: Latvijas Enciklopēdija, 1993.–1994.
60. Peck, John, Coyle, Martin. *Literary Terms and Criticism*. 3. izd. – Hampshire: Palgrave Macmillan, 2002. (pirmizdevums: 1984).
61. Rīls, Aloizs. *Ievads tagadnes filozofijā*. Tulk. F. Bārda. – Rīga: E. Ēķis, 1908.
62. Rožkalne, Anita. Literatūra un citas mākslas komparatīvistikas skatījumā. *Salīdzinošā literatūrzinātne Austrumeiropā un pasaulē*. Teorijas un interpretācijas. Rakstu krājums. Sast. A. Rožkalne. – Rīga: Pētergailis, 2001., 27.–34. lpp.
63. Sanness, Kjells O. *Luteriskā ticība. Augsburgas ticības apliecības skaidrojums*. Tulk. Uģis Sildegis. – Rīga: Luteriskā mantojuma fonds, 1995.
64. Sologub, Fjodor. Chista ljubov' moja. *Slova*. Pieejams: <https://slova.org.ru/sologub/chistaljubov/> [Skatīts 25.11.2023.]
65. Sūna, Edgars. *Fricis Bārda. Dzīve un dzejnieka persona*. Sērija: *Mūsu rakstnieki III*. Rediģējis Kārlis Egle. – Cēsis un Rīga: O. Jēpes izdevniecība, 1925.
66. Špune, Rita. Reliģiskie motīvi Imanta Ziedoņa dzejā. *Latvijas Universitātes raksti 732*. Literatūrzinātne, folkloristika, māksla. Latviešu literatūra un reliģija. Galv. red. A. Cimdiņa. Sast. I. Kalniņa, I. Leitāne. – Rīga: Latvijas Universitāte, 2008., 154.–164. lpp.
67. Teichmüller, Gustav. Über die Unsterblichkeit der Seele. – Leipzig: Duncker & Humblot, 1874.
68. Tēraudkalns, Valdis. *Reliģijpētniecība: vēsture, metodes, teorijas*. – Rīga: Mansards, 2014.
69. Villena, Francis A. *Religious Symbolisms as Reflected in Fiction*. – Munich: GRIN Verlag, 2018. Pieejams: <https://www.grin.com/document/1272926> [Skatīts: 25.11.2023.]